

Tussen het kasteel en het Wijchens meer
ligt een heleboel archeologie.
Archeologisch proefsleuvenonderzoek
langs de oostrand van het centrum van
Wijchen.

JOHAN VAN KAMPEN

VUs

archeologie

VRIJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

Z u i d n e d e r l a n d s e A r c h e o l o g i s c h e N o t i t i e s

916

Z A A N

Tussen het Kasteel en het Wijchens Meer ligt een heleboel
archeologie.

Archeologisch proefsleuvenonderzoek langs de
oostrand van het centrum van Wijchen.

JOHAN VAN KAMPEN

MET EEN BIJDRAGE VAN:
KOEN HEBINCK

Zuidnederlandse Archeologische Notities

916

Amsterdam 2021
VUHbs archeologie

De serie *Zuidnederlandse Archeologische Notities* is een uitgave VUahbs archeologie te Amsterdam

Colofon

Opdrachtgever: Gemeente Wijchen
Project: Wijchen-Tussen Kasteel en Wijchens Meer
Plangebieden: Europaplein, Bolster, Meerdreef.
Plaats documentatie: VUahbs archeologie Dependance Beesd
Objectcode: WIJ-TKWM-20
CIS-code: 4875783100
Centrumcoördinaten: Europaplein:178.560/424.335
Bolster: 178.580/424.225
Meerdreef: 178.385/424.140
Status: Concept
Auteur: J.C.G. van Kampen
Bijdragen: K.A. Hebinck
Omslagontwerp: M.H. Kriek
ISBN: 978-90-8614-903-2

©VUahbs archeologie, februari 2021.
De Boelelaan 1105
1081 HV Amsterdam

INHOUD

SAMENVATTING

I	INLEIDING	7
2	VOORONDERZOEK	8
3	DOELSTELLING	11
4	ONDERZOEKSSTRATEGIE	12
	4.1 Locatie proefputten	12
	4.2 Werkwijze tijdens het onderzoek	14
5	LANDSCHAP EN BODEM	15
	<i>Koen Hebinck</i>	
	5.1 Inleiding	15
	5.2 Achtergrond	16
	5.3 Bodemopbouw	18
	5.4 Conclusies	20
6	SPOREN	21
	6.1 Algemeen	21
	6.2 Europaplein	21
	6.3 Bolster	25
	6.4 Meerdreef	27
	6.5 Conclusie	29
7	AARDEWERK	30
8	BAKSTEEN/DAKPAN	32
9	METAAL	33
10	NATUURSTEEN	34
11	SLAK	35
12	OVERIGE MATERIAALCATEGORIEN	36
13	CONCLUSIE	37
14	WAARDERINGEN ADVIES	39
	14.1 Inleiding	39
	14.2 Vindplaats 1	40
	14.3 Vindplaats 2	41
	14.4 Vindplaats 3	42
	14.5 Vindplaats 4	43
	14.6 Conclusie en advies	44

B I J L A G E N

Bijlage 1	Overzicht archeologische perioden
Bijlage 2	Beantwoording onderzoeksvragen
Bijlage 3	Determinatielijst aardewerk

K A A R T B I J L A G E N

Kaartbijlage 1	Allesporenkaart vlak 1 Europaplein
Kaartbijlage 2	Allesporenkaart vlak 2 Europaplein
Kaartbijlage 3	Allesporenkaart Bolster
Kaartbijlage 4	Allesporenkaart Meerdreef

SAMENVATTING

In de zomer van 2020 heeft VUhs archeologie in opdracht van de gemeente Wijchen een archeologisch proefsleuvenonderzoek uitgevoerd in het oostelijke deel van het centrum van Wijchen. In de nabije toekomst zullen hier verschillende deelgebieden ontwikkeld worden ten behoeve van nieuwbouw. Hierbij zal de ondergrond diepgaand worden geroerd met als gevolg dat eventueel aanwezige archeologische resten verstoord zullen worden.

Aangezien uit eerdere onderzoeken in het centrum van Wijchen bekend is dat het centrum een veelvoud aan archeologische vindplaatsen herbergt, bestond de verwachting dat ook in de deelgebieden binnen het onderhavige onderzoeksterrein archeologische vindplaatsen in de ondergrond aanwezig waren. Het was vooral de vraag om wat voor sites het ging en in hoeverre deze nog intact waren.

In de directe omgeving van de onderzochte locaties zijn vindplaatsen aangetroffen uit het Neolithicum, Bronstijd, Romeinse Tijd en de Vroege Middeleeuwen. Aan het einde van de Vroege Middeleeuwen krijgt het huidige Wijchen vorm en vanaf dat moment is het centrum eigenlijk continu bewoond. Opvallend is dat het onderzoek vooral sporen en vondsten heeft opgeleverd uit de Volle Middeleeuwen en later. Sporen uit de eerdere perioden zijn, tegen de verwachting in, nauwelijks aangetroffen.

Binnen de twee zuidelijke deelgebieden zijn de resten aangetroffen van de nederzetting Wijchen waarvan tijdens twee andere opgravingen in aangrenzende zones ook al resten zijn aangetroffen. Binnen deze vindplaatsen zijn ook aanwijzingen gevonden voor activiteiten of bewoning in de prehistorie en dan met name de Bronstijd. Daarnaast zijn ook enkele vondsten gedaan die wijzen op menselijke aanwezigheid in de Laat Romeinse tijd en de Vroege Middeleeuwen. Gezien hun relatie met de middeleeuwse voorganger van het huidige Wijchen en feit dat over middeleeuws Wijchen nog veel vraagtekens bestaan als het gaat om de vorm van de nederzetting en de activiteiten die hierbinnen werden ontplooid, zijn de vindplaatsen in de twee zuidelijke deelgebieden als behoudenswaardig aangemerkt.

Voor de grootste vindplaats in het noordelijke deel van het plangebied geldt dat deze qua datering en informatiewaarde grotendeels overeenkomen met de resultaten uit de twee zuidelijke deelgebieden. Wel lijkt de aard van de vindplaats anders te zijn dan in het zuidelijke deel. Het betreft zeer waarschijnlijk een omgepeelde nederzetting uit de Volle Middeleeuwen. Hoewel een dergelijke nederzettingvorm op de zuidelijke zandgronden van Nederland algemeen voorkomt, is het voor Wijchen vrij bijzonder. In deze periode lijkt de nederzetting Wijchen, waartoe dus ook de sporen en vondsten uit de twee zuidelijke deelgebieden lijken te behoren, namelijk al een meer urbaan karakter te hebben. Als gevolg van deze ogenschijnlijke discrepantie in de aard van de vindplaatsen is ook deze vindplaats als behoudenswaardig aangemerkt.

Naast de vindplaats uit de Volle Middeleeuwen is in het noordelijke deelgebied ook een groot spoor aangetroffen dat waarschijnlijk wat jonger is. Het betreft mogelijk een grote gracht, maar helaas kan momenteel niet worden uitgesloten dat het ook een vijver of ander watervoerende/waterhoudende structuur is geweest. Aangezien er op historisch kaartmateriaal geen aanwijzingen zijn gevonden voor een dergelijke structuur op deze locatie, wordt aangenomen dat het spoor in ieder geval ouder is dan 200 jaar. Ook deze vindplaats is als behoudenswaardig aangemerkt.

In het uiterste noorden van het terrein is nog een laatste vindplaats aangetroffen. Het betreft wat muurwerk dat tot een keldertje lijkt te horen alsmede een rand van een mogelijke bakstenen fundering. Verondersteld wordt dat het hier gaat om de resten van een woning die hier omstreeks het midden van de 20ste eeuw heeft gestaan. Deze vindplaats is als niet behoudenswaardig aangemerkt daar de informatiewaarde hiervan zeer gering is.

Op het moment van schrijven is behoud *in situ* voor geen van de als behoudenswaardige vindplaatsen mogelijk. Een vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving is daarom de beste methode om de aangetroffen resten alsnog te behouden, zij het *ex situ*. De exacte oppervlakte van hetgeen op deze wijze onderzocht dient te worden is als gevolg van een aantal onduidelijkheden met

betrekking tot de exacte omvang van de ontwikkelingen niet vast te stellen. Daarbij komt dat ten tijde van het veldwerk nagenoeg alle onderzoekslocaties nog in gebruik waren als parkeerterrein. Daar de parkeerdruk in het centrum van Wijchen vrij hoog is, was de ruimte om de proefsleuven in aan te leggen vrij beperkt. Hoewel een groot aantal van de onderzoeksdoelen zijn gehaald, blijkt het lastig de aangetroffen vindplaatsen te begrenzen. Deels is dit het gevolg van de beperkte vrijheid bij het bepalen van de locatie van de proefsleuven. Een andere oorzaak voor de onzekerheid is de impact en omvang van de recente verstoringen binnen de deelgebieden. Deze zijn plaatselijk mogelijk vrij groot, waardoor het niet zeker is dat hier nog *in situ* liggende archeologische resten kunnen worden aangetroffen. Wanneer het selectieadvies, wordt overgenomen door het bevoegd gezag, zal de opgraving onder andere over dit vraagstuk opheldering moeten verschaffen. Het selectieadvies luidt dan ook dat de middeleeuwse vindplaatsen als behoudenswaardig moeten worden beschouwd. Enkel voor de vindplaats uit de Late Nieuwe Tijd geldt dat deze als niet behoudenswaardig is gekwalificeerd.

I INLEIDING

Vanaf dinsdag 14 juli tot en met vrijdag 17 juli 2020 heeft VUhbs archeologie in opdracht van de gemeente Wijchen een archeologisch proefsleuvenonderzoek uitgevoerd in het oostelijke deel van het centrum van Wijchen (fig. 1.1). Het onderzoek maakt deel uit van een groot ontwikkelingsproject dat bekend staat onder de naam Tussen Kasteel en Wijchens Meer (TKWM). In het kader van dit project zullen grootschalige grondroerende werkzaamheden plaatsvinden in drie deelgebieden (Europaplein, Bolster en Meerdreef) die nu hoofdzakelijk in gebruik zijn als parkeerterrein (fig. 1.2).¹ Hierbij bestaat een zeer reële kans dat tijdens deze werkzaamheden in de grond aanwezige archeologische resten beschadigd of vernietigd worden. Hoewel voorafgaand aan het onderzoek vrijwel niets bekend was over de aan- of afwezigheid van archeologische vindplaatsen binnen de te onderzoeken zones, was duidelijk uit andere archeologische onderzoeken in de directe omgeving dat rekening gehouden moet worden met vindplaatsen vanaf het Mesolithicum tot en met de Nieuwe Tijd.

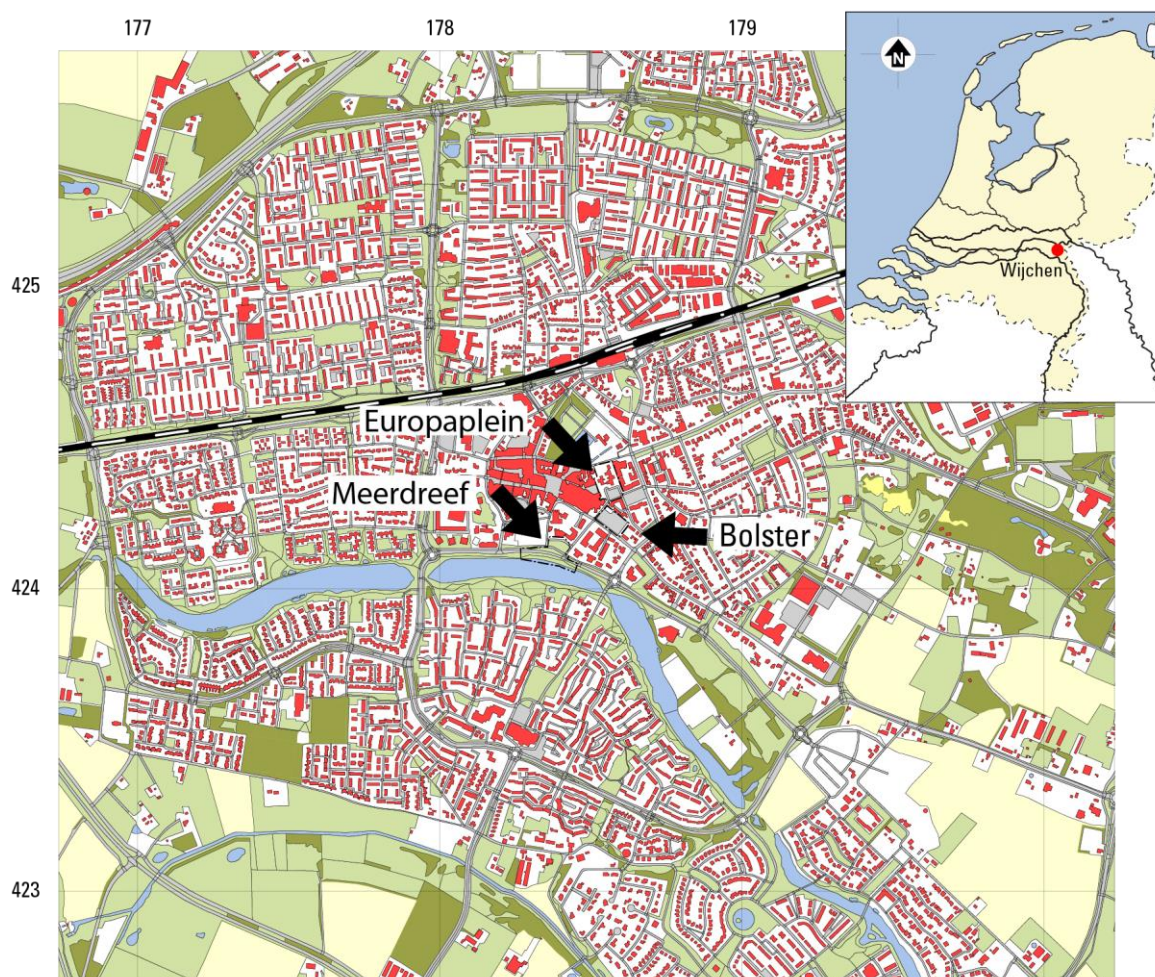

Fig. 1.1. Wijchen-TKWM. De verschillende deelgebieden binnen Wijchen. Inzet: Wijchen binnen Nederland. Bron: Topografische Dienst Nederland.

¹ In het PvE staat de Bolster omschreven als de Oosterweg. Omdat het terrein lokaal echter bekend staat als De Bolster (naar de gelijknamige basisschool die hier tot enkele decennia geleden heeft gestaan) is in dit rapport gekozen om met dit toponiem te werken.

Fig. 1.2. Wijchen-TKWM. Uitsnede van de demarcatiekaart van het centrum met daarop de nieuwbouwplannen.

Zoals gezegd was de gemeente Wijchen opdrachtgever voor het archeologisch onderzoek. Namens haar was dhr. N. Bos het aanspreekpunt. Naast de rol van opdrachtgever had de gemeente ook de rol van het bevoegd gezag op zich genomen. Hierin werd zij vertegenwoordigd door mevr. E. van der Linden. Het veldwerk is uitgevoerd door een veldteam van VUHbs archeologie dat onder leiding stond

van Johan van Kampen. Daarnaast waren, wisselende samenstelling, Martijn van Haasteren, Jelle van Hemert en Ernst Maas bij het veldwerk betrokken. De fysisch geografische situatie is bestudeerd door Koen Hebinck en in samenspraak met de projectleider beschreven. Bij de verdere uitwerking zijn verschillende mensen geraadpleegd voor de determinatie van het vondstmateriaal. Hierbij heeft Alline Sinke het handgevormde aardewerk bestudeerd en is het gedraaide aardewerk door Valentijn van den Brink gedetermineerd. De munten zijn gedetermineerd door Tim Wagner en het overige metaal door Jelle van Hemert. De beschrijving van de vondsten, alsmede de determinatie van de overige vondstcategorieën is verricht door Johan van Kampen.

In de volgende hoofdstukken zal na een korte beschrijving van het vooronderzoek en de doelstellingen worden ingegaan op het onderzoek zelf. Eerst zullen de gebruikte methoden en technieken bij zowel het veldwerk als de uitwerking worden besproken (hoofdstuk 4). Vervolgens zal worden ingegaan op de resultaten van het onderzoek, waarbij hoofdstuk 5, de beschrijving van de landschappelijke situatie, een kader biedt voor de verdere resultaten. Deze zijn verwoord in de hoofdstukken 6 tot en met 12. Hoofdstuk 6 behelst de beschrijving van de aangetroffen sporen welke wordt gevolgd door de vondstbeschrijving per vondstcategorie. De hoofdstukken 13 en 14 bevatten respectievelijk de conclusie, waardering en het advies aan de bevoegde overheid ten aanzien van de verder te nemen stappen inzake de archeologie binnen de deelgebieden.

2 VOORONDERZOEK

Binnen de verschillende deelgebieden heeft, met uitzondering van een klein proefputtenonderzoek in het verleden, geen gravend archeologisch onderzoek plaatsgevonden. Een regulier bureauonderzoek en een hier aan gekoppeld booronderzoek zijn ook achterwege gelaten. De reden hiervoor is dat in de directe omgeving van de deelgebieden al veel gravend onderzoek is uitgevoerd, waardoor een vrij goed beeld bestaat van hetgeen in de deelgebieden te verwachten viel op het gebied archeologische vindplaatsen. Daarbij komt dat een booronderzoek in dezen alleen zinvol zou zijn geweest voor het in kaart brengen van eventuele grootschalige verstoringen. Aangezien het grootste deel van de deelgebieden echter bestraat was, zou dit onnodig veel werk met zich meebrengen. Daarbij komt dat de aard en omvang van de verstoringen middels een proefsleuvenonderzoek toch beter in kaart kon worden gebracht.

Wel is in het kader van het opstellen van een archeologische verwachting in het PvE een inventarisatie gemaakt van de belangrijkste onderzoeken in de directe omgeving van het plangebied.² Als achtergrond voor het onderhavige onderzoek is de passage uit het PvE met betrekking tot de nabijgelegen onderzoeken overgenomen en waar relevant aangevuld.

De onderzoekszones beslaan globaal het zuidoostelijke deel van het huidige centrum. In de directe omgeving hiervan en iets verder naar het oosten zijn een aantal grotere en kleinere onderzoeken uitgevoerd die een beeld geven van hetgeen er verwacht kan worden tijdens het proefsleuvenonderzoek.

Bij zowel het onderzoek aan de Valendries, de nabijgelegen begeleiding aan de Konijnsweg/Lijsterbesstraat, als tijdens de opgravingen op de Oostflank zijn aanwijzingen gevonden voor menselijke activiteiten in het Mesolithicum.³ Hierbij gaat het primair om losse vondsten, vondstconcentraties en ¹⁴C-dateringen en niet zo zeer om sporen.

De oudste periode waaruit zowel sporen als vondsten zijn aangetroffen is het laat-Neolithicum. Omstreeks het begin van het 3de millennium voor Chr. is er in de microregio van Wijchen sprake van een, voor die tijd, intensieve bewoning. Tijdens het onderzoek onder de Marktpromenade, grenzend aan de westrand van deelgebied Europaplein, is hier een deel van een ven aangetroffen, waarlangs

² Van Kampen 2020.

³ Verhelst 2011/Hesseling 2017/Van Kampen 2017.

waarschijnlijk bewoning plaatsvond.⁴ Daarnaast veronderstelt men hier ook nog een crematiegraf uit dezelfde periode te hebben gevonden.⁵ Ook ten zuiden van deelgebied Bolster zijn tijdens de opgraving op de Oostflank veel sporen en vondsten uit deze periode aangetroffen.⁶ Ook nu was er weer sprake van een ven dat men in het Laat-Neolithicum heeft benut.⁷ Direct ten noorden van deelgebied Europaplein zijn minder duidelijke aanwijzingen voor bewoning in het 3de millennium voor Chr., maar het is goed mogelijk dat ook hier sprake is van enige vorm van menselijke activiteit omstreeks 5000 jaar geleden.

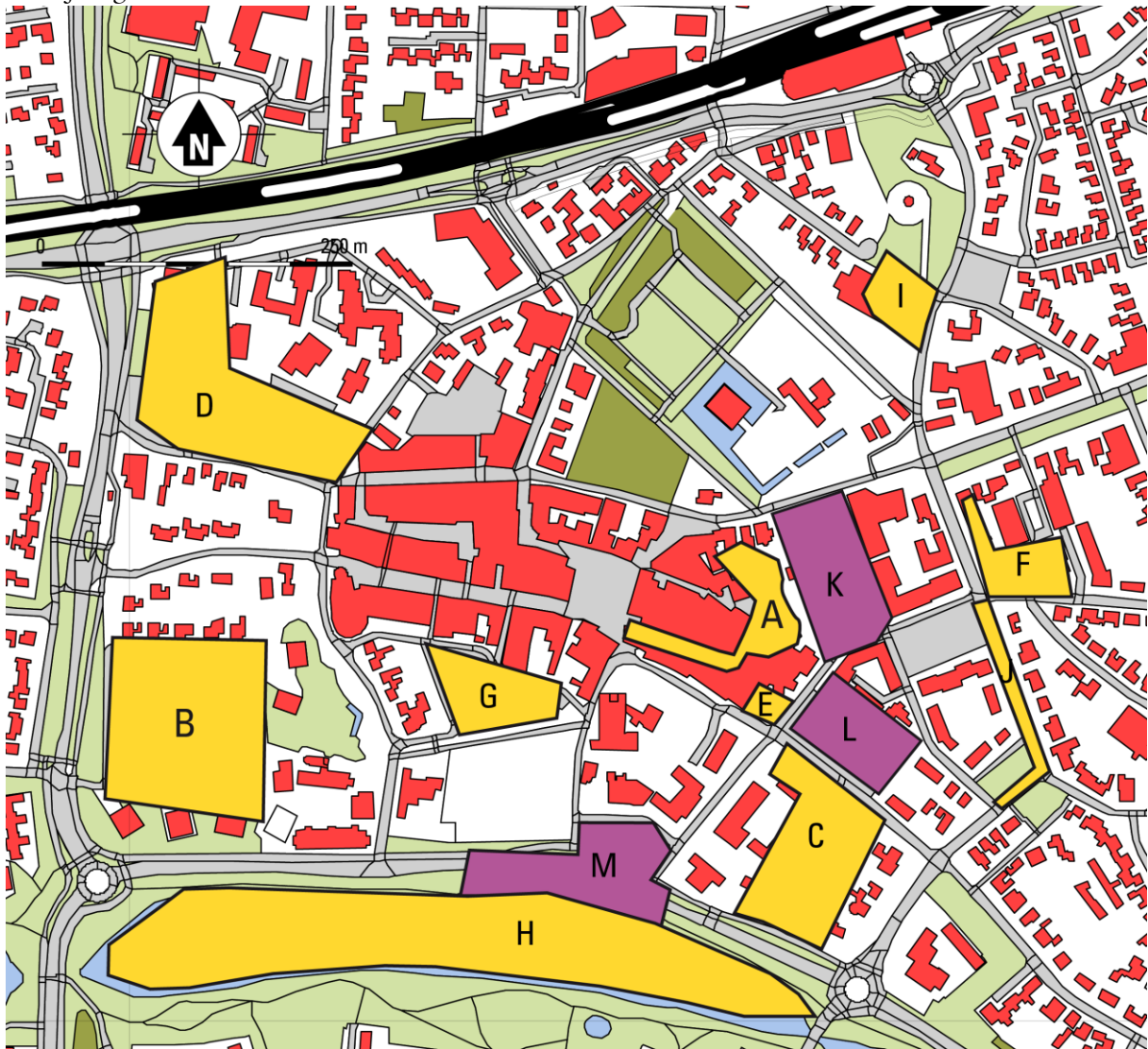

Fig. 2.1. Wijchen-TKWM. Uitsnede van de topografische kaart van het centrum van Wijchen met daarop het plangebied en de meest relevante onderzoeken voor het plangebied.

A Markt (Merovingisch grafveld/neolithisch ven); B Tienakker ((laat-)Romeinse en Merovingische bewoning); C Oostflank (Bewoning en/of sporen uit Mesolithicum, Neolithicum, Bronstijd, Romeinse tijd en Middeleeuwen); D Westflank (Merovingische bewoning/Volle Middeleeuwen); E Meesterplaats (Neolithicum en Middeleeuwen); F Martensterrein (Bronstijd/Romeinse tijd); G Dorsvlegel (Bronstijd, Romeinse tijd en Middeleeuwen); H Wijchens Meer (Romeinse en middeleeuwse resten); I Molenberg (Romeins grafveld); J Konijnsweg/Lijsterbesstraat (Mesolithicum, Neolithicum en Middeleeuwen); K Deelgebied Europaplein; L Deelgebied Bolster, M Deelgebied Meerdreef.

⁴ Heeren/Hazenberg 2010.

⁵ Idem.

⁶ Van Kampen 2017.

⁷ Idem.

Vervolgens lijkt er sprake te zijn van een terugloop in de bevolking of in ieder geval in de bewoningsintensiteit rond het huidige centrum van Wijchen. In de Bronstijd zien we weer wat aanwijzingen voor bewoning in de vorm van enkele verspreide erven. Zo zijn bij de opgravingen op het Martensterrein en de Oostflank sporen en structuren uit de Midden Bronstijd aangetroffen.⁸ Sporen uit de Vroege Bronstijd zijn ook aangetroffen, maar zijn schaars.⁹ Ook de Late Bronstijd is tot op heden niet sterk vertegenwoordigd binnen het centrum van Wijchen, maar niet afwezig. Bij de begeleiding op de Dorsvlegel zijn verschillende sporen uit deze periode gevonden.

Ook de IJzertijd is in dit deel van Wijchen nog vrij ondervertegenwoordigd, hoewel het zeer waarschijnlijk is dat de zone rondom het plangebied ook in deze tijd werd bevolkt. Dit blijkt uit losse vondsten, maar ook verder buiten het centrum zijn opgravingen bekend waarbij sporen uit de IJzertijd zijn gevonden.¹⁰

In de Romeinse tijd neemt de bevolking in aantal weer wat toe. Zowel op het Martensterrein als de Tienakker zijn verschillende woon(stal)huizen gevonden.¹¹ Voor het gebied rond de Tienakker is het zelfs waarschijnlijk dat hier een villa heeft gestaan. Ook laat het grafveld onder de Molenberg zien dat er sprake is van ten minste één nederzetting in de Romeinse tijd.¹² Echter een complete nederzetting uit de Romeinse tijd is vooralsnog niet opgegraven in het centrum van Wijchen.

In de laat-Romeinse tijd is ook nog steeds sprake van bewoning. Onder andere op de Oostflank, de Markt en aan de Esdoornstraat zijn aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van respectievelijk huizen (nederzetting) en graven uit deze periode.¹³ Dit is op zichzelf vrij bijzonder, want in deze periode vindt er op een zekere schaal ontvolking plaats in het rivierengebied.

Echter, in de Merovingische periode zien we een daadwerkelijke toename van de bewoningsintensiteit. Zowel op de Oost- en Westflank, als op de Tienakker zien we bewoningssporen uit deze periode.¹⁴ Deze vindplaatsen clusteren zich rond het grote grafveld dat ter hoogte van de Marktpromenade is gevonden.

Na de Merovingische tijd is er vermoedelijk alleen nog maar sprake van groei, waarbij Wijchen aan het begin van de Volle Middeleeuwen mogelijk nog een belangrijke rol speelt in de regio op het gebied van IJzerproductie.¹⁵ In deze en de opvolgende periode heeft Wijchen een ander karakter dan de gebruikelijke nederzettingen uit deze periode. Het gaat hierbij niet om losse erven met een agrarische functie, maar waarschijnlijk om een vroeg dorp waarbij handel en ambachten ook tot het economische spectrum behoren.

3 DOELSTELLING

De hiervoor genoemde onderzoeken maken duidelijk dat binnen het plangebied een veelvoud aan vindplaatsen aangetroffen zouden kunnen worden. Om een degelijke inschatting te kunnen maken van de kosten voor eventuele opgravingen was de belangrijkste doelstelling van het onderzoek inzicht te krijgen in de aard en omvang van de eventuele aanwezige vindplaatsen binnen het plangebied. Een tweede doelstelling van het onderzoek is het bepalen van de mate waarin deze vindplaatsen behoudenswaardig zijn.

⁸ Verhelst 2011.

⁹ Van Kampen 2017.

¹⁰ Zie onder andere Heirbaut 2011 en Schurmans/Oosterbaan 2016.

¹¹ Heirbaut/Van Enkevort 2011; Verhelst 2011.

¹² Hendriks, J./M. Magnée-Nentjes 2008.

¹³ Heeren/Hazenbergh 2010; Van Kampen 2017.

¹⁴ Bink 2010; Heirbaut/Van Enkevort 2011; Van Kampen 2017, Van Kampen in voorbereiding.

¹⁵ Van Kampen 2017.

Om deze doelstellingen te bereiken zijn in het PvE een aantal onderzoeksvragen geformuleerd.¹⁶ Aan de hand van de antwoorden hierop moet met behulp van een aantal criteria per vindplaats worden bepaald in hoeverre deze behoudenswaardig zijn. Aangezien behoud *in situ* binnen de huidige plannen niet mogelijk is, zal voor behoudenswaardige vindplaatsen automatisch vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving worden geadviseerd. De beantwoording van de onderzoeksvragen vindt grotendeels plaats in de lopende tekst van dit rapport. Voorts zijn de vragen voorzien van een antwoord in bijlage 2.

4 ONDERZOEKSTRATEGIE

4.1 LOCATIE WERKPUTTEN

Voorafgaand aan het veldwerk was in overleg met de opdrachtgever en het bevoegd gezag een puttenplan opgesteld. Het merendeel van de proefsleuven diende aangelegd te worden in gebieden die nu nog in gebruik zijn als parkeerterrein. Aangezien de parkeerdruk in het centrum van Wijchen groot is, was het van belang dat de overlast door het graven van de proefsleuven tot een minimum werd beperkt. In eerste instantie was een conceptputtenplan opgesteld dat middels een veldbezoek met het bevoegd gezag en de opdrachtgever is bijgesteld. Naast de uitdaging om de overlast voor de bevolking van Wijchen vormde de aanwezige riolen en overige nutsleidingen een extra complicerende factor bij het plannen van de werkputten. Uiteindelijk is een puttenplan vastgesteld zoals dat in figuur 4.1 is weergegeven. Dit plan wijkt op een aantal belangrijke punten af van het PvE. Het PvE is namelijk opgesteld voordat de definitieve ontwikkelingsplannen voor het centrum bekend waren. Op dat moment was nog sprake van grootschaliger bodemingrepen waarbij het volledige parkeerterrein op het Europaplein (in het PvE is dit opgedeeld in Europaplein Noord en Zuid) alsmede een groter gebied langs de Meerdreef ontwikkeld zou worden. Toen de definitieve plannen eenmaal bekend waren is besloten om geen verdere wijzigingen aan te brengen in het PvE daar de onderzoeksmethoden hetzelfde zijn gebleven.

Fig. 4.1. Wijchen-TKWM. Het oorspronkelijke puttenplan, geprojecteerd op een luchtfoto van Wijchen. In geel het feitelijke ontwikkelingsgebied. In groen het gebied dat in een eerdere fase ook onderdeel uitmaakte van het project.

Ondanks de zorgvuldige planning met betrekking tot de locatie van de proefsleuven deden zich tijdens het veldwerk toch enige complicerende factoren voor die een wijziging in het bestaande puttenplan tot gevolg hadden. Ook is tijdens het veldwerk besloten om nog twee aanvullende putjes te graven op het terrein van de Bolster. In figuur 4.2 is het resultaat van deze wijzigingen weergegeven. In totaal is een

¹⁶ Van Kampen 2020, 18-19.

oppervlakte van 394 m² onderzocht. Hoewel dit slechts een fractie lijkt van de initiële oppervlakte van de verschillende deelgebieden, blijkt uit het kaartje in figuur 4.2 dat de deelgebieden Europaplein en Bolster een redelijke dekingsgraad hebben. Zeker wanneer men in ogenschouw neemt dat in bij de oppervlakteberekening voor het Europaplein ook het voormalige gemeentehuis is meegenomen. Dit gebouw heeft echter diepe kelders waardoor hier geen intacte archeologische resten zullen worden aangetroffen. Voor het deelgebied Bolster geldt feitelijk hetzelfde. Bij de bouw- en sloopwerkzaamheden van de basisschool is het plangebied tot enige diepte geroerd. Twee sleuven binnen dit deelgebied waren dan ook specifiek gericht op het bepalen van de impact van deze werkzaamheden, daar door het onderzoek op de Oostflank (direct ten zuiden) en de Meesterplaats (direct ten westen) al bekend was dat binnen deelgebied Bolster sprake was van een vindplaats waarbinnen de resten van het middeleeuwse Wijchen waarbij ook nog resten uit het Neolithicum, Bronstijd verwacht kunnen worden.¹⁷

De enige locatie waarvoor geldt dat hier een relatief klein oppervlak is onderzocht, is het deelgebied Meerdereef. Hier zijn slechts twee putten aangelegd, waarvan werkput 1, zeer klein is. De reden hiervoor is dat de beschikbare ruimte om de put aan te leggen zeer beperkt was als gevolg van de aanwezigheid van een aantal bomen. Daarbij komt dat hier heel erg veel bovengrond verwijderd diende te worden, waardoor er simpelweg geen ruimte was om de vrijkomende grond in depot te zetten. Evengoed kon wel worden vastgesteld dat ook in dit deel nog sporen aanwezig zijn en is een beeld verkregen van de mate van versterking. Voorts is ook de andere werkput in dit deel (werkput 8

¹⁷ Van Kampen 2017; Te Kieft 2020.

een kwartslag gedraaid ten opzichte van het oorspronkelijke idee. Kennelijk ligt op de locatie waar de put oorspronkelijk gepland was een riool dat is aangesloten op het gebouw van Wessels Uitvaartverzorging. Dit stond echter niet op de KLIC, waardoor de put pas in het veld, toen mensen van Wessels ons hierop wezen, is aangepast. Op zich maakt dit niet uit daar de proefsleuf uit het onderzoek van de Oostflank uit 2009 doorloopt tot in het zuidelijke deel van dit deelgebied. Hierdoor zijn we in staat om een vrij goed beeld te krijgen van de archeologische situatie in het deelgebied Meerdreef.

4.2 WERKWIJZE TIJDENS HET ONDERZOEK

De dag voordat de werkputten in een bepaald deelgebied moesten worden aangelegd, is de bestrating verwijderd door een team van Gebr. Van Venroij B.V. uit Weert. De vlakaanleg geschiedde, afhankelijk van de locatie waar gegraven werd, met een mobiele kraan of met een 8-tons rupskraantje. In beide gevallen werden deze geleverd door Willems Winssen B.V. De werkputten zijn in de volgorde van nummering aangelegd. Nadat het werk in een put was afgerond werd deze vrijwel direct gedicht en, indien mogelijk, nog dezelfde dag herbestraat.

Tijdens de aanleg van de werkputten is eerst het funderingszand onder de bestrating verwijderd. Dit was niet nodig bij de putten in het deelgebied Meerdreef daar deze locatie begroeid is met gras. Voorts is eigenlijk overal dezelfde methode gehanteerd. Hierbij werd de bovengrond (bouwvoor en plaggende) in lagen van 5-15 cm verwijderd waarbij het hierdoor ontstane tussenvlak met de detector is afgezocht op metaal en visueel is geïnspecteerd op overige vondsten. Relevante metaalvondsten zijn hierbij driedimensionaal ingemeten. Overige vondsten zijn in vakken van 5 bij 4 m verzameld en alle vondsten zijn per laag geadministreerd.

Het vlak is aangelegd op het eerste leesbare sporenniveau. In de regel was dit op het gele stuifzand dat zich onder een bruin humeus akkerdek bevond (zie ook hoofdstuk 5). De sporen zijn vervolgens ingekrast en het vlak is gefotografeerd, waarna het vlak is ingemeten met behulp van een GPS (GeoMax Zenith16). Indien nodig om meer zicht te krijgen op aard, datering of conservering van de aanwezige vindplaatsen zijn selectief sporen gecoupeerd. Coupes zijn getekend op millimeterpapier op een schaal van 1:20. Ook zijn ze ingemeten.

Het PvE schreef voor dat aan de kopse kanten van iedere werkput respectievelijk een profielkolom en een langer profiel gedocumenteerd diende te worden. De informatie die hieruit werd verkregen diende te worden aangevuld met boringen.¹⁸ Het doel hiervan was het bepalen van de noodzaak voor de aanleg van een tweede vlak. In het veld bleek een dergelijke werkwijze echter niet noodzakelijk daar in de meeste profielen ofwel de Laag van Wijchen ofwel het pleistocene terras is aangesneden (zie ook hoofdstuk 5). Uiteindelijk is enkel in de werkputten 7 en 9 plaatselijk een tweede vlak aangelegd. Verder kon overal worden volstaan met de aanleg van één vlak. Wel zijn in de werkputten 2, 5, 6, en 7 boringen geplaatst om te zien of er sprake was van diepere sporen- of vondstenniveaus. Ook deze zijn doorgezet tot in de Laag van Wijchen of in het terras.

Na het veldwerk zijn alle vondsten gewassen en ingevoerd in een database. Voor een tweetal metaalvondsten geldt dat niet duidelijk was wat de aard hiervan was. Deze zijn schoongemaakt. Voorts zijn de behoudenswaardige

inhoud	N	G(g)
aardewerk	121	2305
baksteen/dakpan	8	1753
glas	3	16
kleipijp	6	35
metaal ferro	7	1018
metaal non-ferro	14	221
monster pollen	1	
natuursteen	23	2638
slak	9	1157
tegel	2	12
verbrande leem	5	105
totaal	199	9260

Tabel 4.1. Wijchen-TKWM. Overzicht van het aantal vondsten en het gewicht per vondstcategorie.

¹⁸ Van Kampen 2020, 20-21.

metaalvondsten geconserveerd. In totaal zijn 198 vondsten verzameld en is één pollenbak geslagen (tabel 4.1). De vondsten zijn, met uitzondering van enkele stukken metaal allemaal geselecteerd voor analyse, conservering en deponering. Vondsten zijn gewogen en ingevoerd in een database of in Excel-bestanden.

5 FYSISCH GEORGRAFIE

Koen Hebinck

5.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de ontwikkeling van het landschap van het onderzoeksterrein en de directe omgeving daarvan. Binnen het onderzoeksterrein zijn verdeeld over de elf proefsleuven en -putten zestien profielkolommen gedocumenteerd die een beeld geven van de natuurlijke bodemopbouw (fig. 5.1). Daarnaast zijn verschillende boringen gezet voor de diepere bodemopbouw en zijn ook de dagzomende, natuurlijke lagen in het vlak beschreven. De profielen zijn met de hand opgeschaafd, ingekrast en gedocumenteerd. Hierbij zijn zowel lithologische lagen als archeologisch relevante lagen onderscheiden. Alle lagen in de profielen zijn beschreven op basis van textuur, kleur, het gehalte organische stof, andere lithologische en bodemkundige verschijnselen en eventuele insluitsels van natuurlijke of archeologische aard.¹⁹

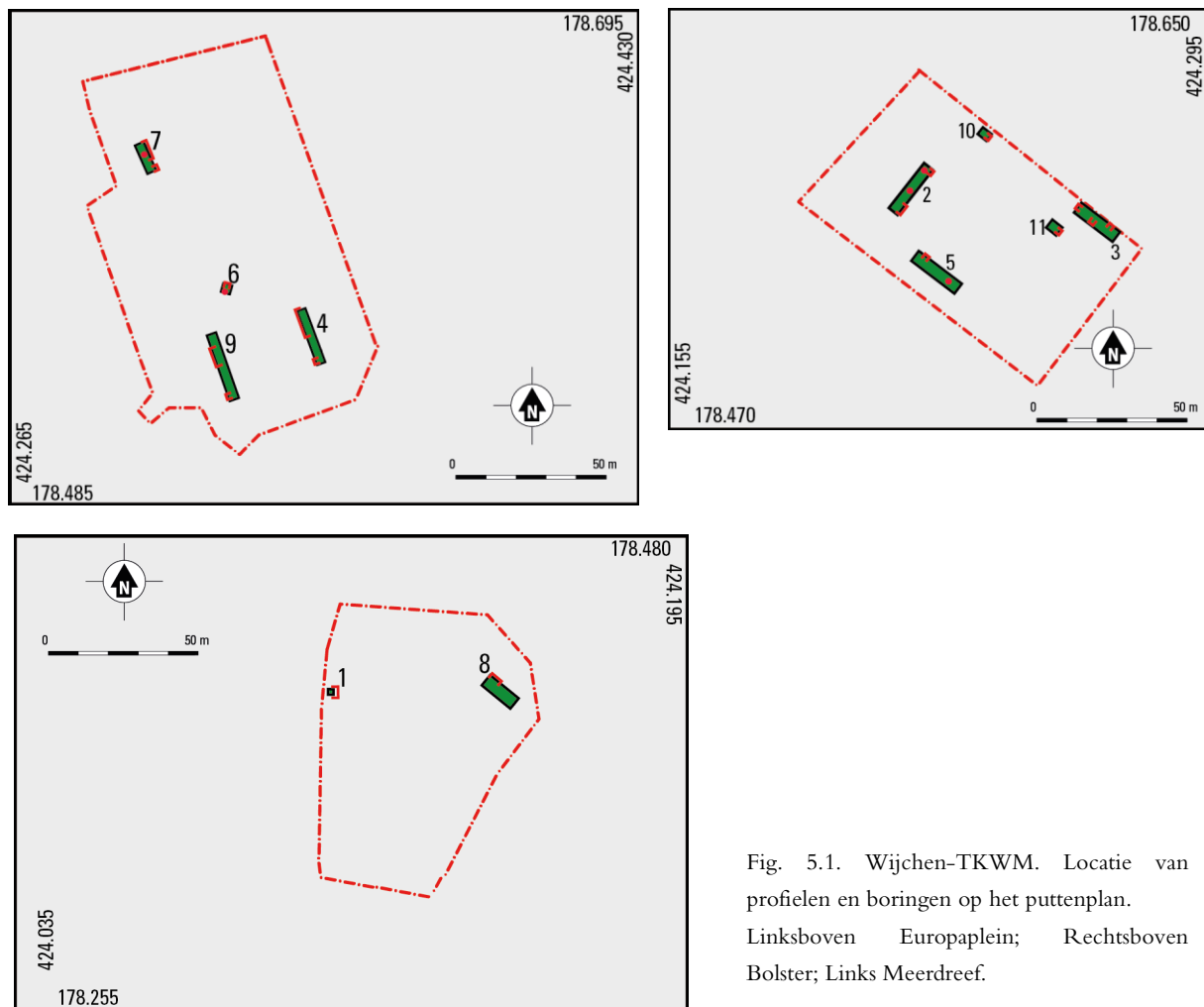

Fig. 5.1. Wijchen-TKWM. Locatie van profielen en boringen op het puttenplan. Linksboven Europaplein; Rechtsboven Bolster; Links Meerdereef.

¹⁹ Beschreven is volgens de Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode (ASB, Bosch 2007), die gebaseerd is op de NEN5104 (Nederlands Normalisatie Instituut 1989).

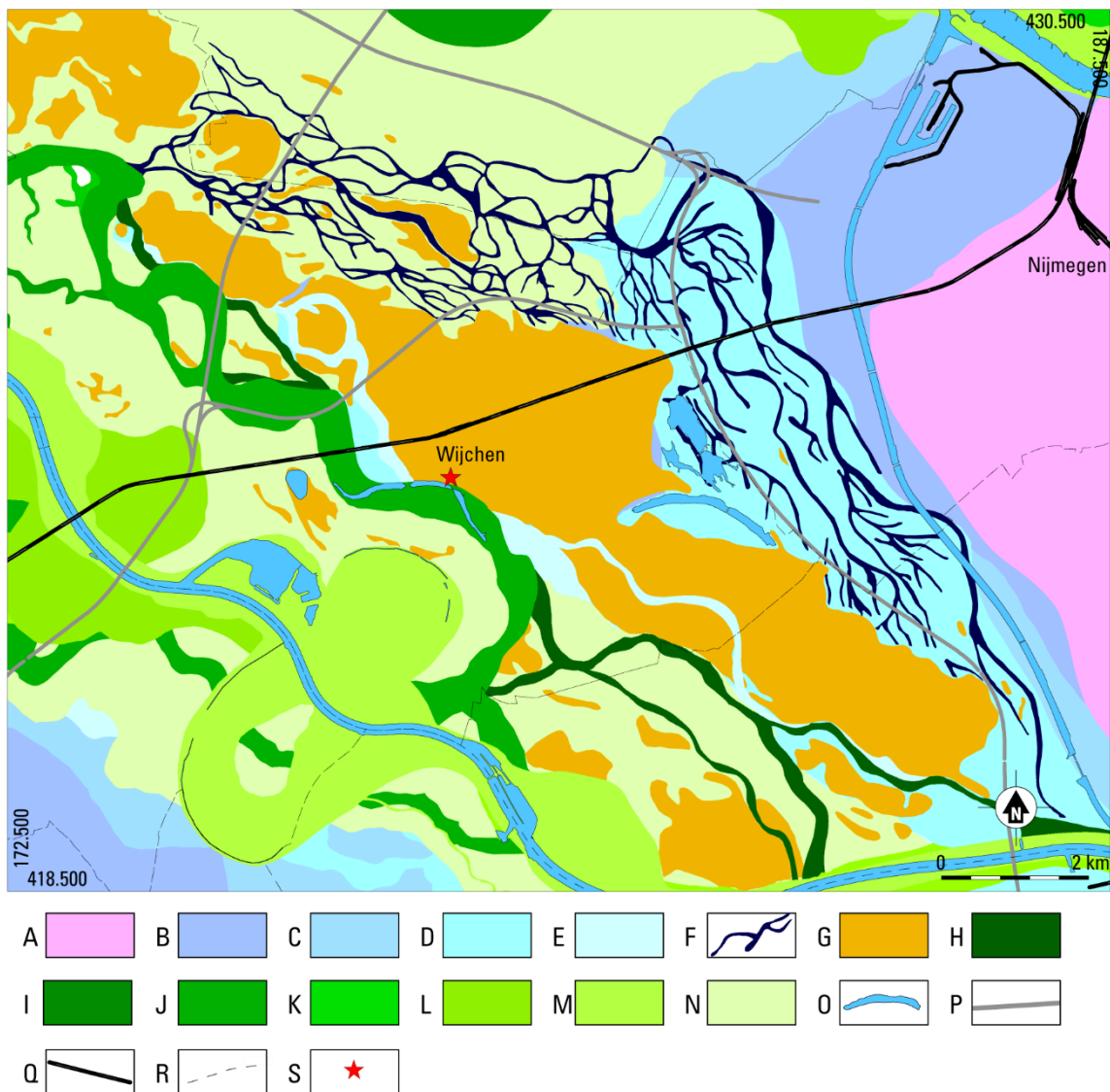

Fig. 5.2. Wijchen-TKWM. Paleogeografische kaart van de omgeving van Wijchen (naar Cohen *et al* 2012). Schaal 1:100.000. A stuwwal en fluvioglaciale afzettingen; B pleniglaciaal terras (Kreftenheye 4); C Laagterras (Kreftenheye 5); D laat-glaciale meandergordel; E Terras X (Kreftenheye 6); F laat-glaciale restgeulen (naar Pons 1966); G rivierduinen; H stroomgordel Preboreaal; I stroomgordel Neolithicum; J stroomgordel Bronstijd; K stroomgordel IJzertijd; L stroomgordel Romeinse tijd; M stroomgordel post-romeins; N Holocene kleidek; O water; P hoofdwegen; Q spoorweg; R gemeentegrens; S onderzoeksgebied.

5.2 ACHTERGROND

Het onderzoeksgebied ligt in het oosten van het Midden-Nederlandse Rivierengebied. Dit gebied maakte gedurende het grootste deel van de laatste ijstijd, het Weichselien (116.000 – 11.700 jaar geleden) deel uit van de riviervlakte van de Rijn en de Maas. Tijdens het grootste deel van het Weichselien hadden deze rivieren een vlechtend rivierpatroon en werd er onder periglaciale omstandigheden vooral grof zand en grind afgezet in brede, in oudere sedimenten ingesneden dalen. Deze afzettingen behoren tot de Formatie van Kreftenheye.²⁰ Vanaf het Laat-Glaciaal tot in het Vroeg-

²⁰ TNO-GDN 2020c.

Holocene werd door inmiddels meanderende, maar zich nog steeds insnijdende rivieren, op deze sedimenten een pakket zandige klei afgezet, waarin bodemvorming heeft kunnen plaatsvinden. Deze laag staat bekend als de Laag van Wijchen. De top van deze pleistocene afzettingen ligt ten zuiden van het onderzoeksgebied op een diepte van 1 tot 2 m –mv.²¹ In het Laat-Glaciaal trad een relatief korte periode van felle koude op (Jonge Dryas; 12.850 – 11.700 jaar geleden). Door een toename van de piekafvoeren als gevolg van seizoensale sneeuwmelt veranderde het rivierpatroon van de Rijn en de Maas gedurende deze periode tijdelijk terug van meanderend naar vlechtend en ontstond door de voortgaande insnijding een iets lageregelegen terras.

Zeer bepalend voor het gebied rondom Wijchen en zeker ook voor het plangebied is de vorming van de rivierduinen. Door onregelmatige waterafvoer en het ontbreken van vegetatie kon in de Jonge Dryas rivierzand uit de droge beddingen van de vlechtende rivieren opwaaien. De duinen die op deze manier zijn ontstaan worden rivierduinen genoemd. De rivierduinafzettingen uit deze periode horen bij de Formatie van Boxtel en zijn ingedeeld in het Laagpakket van Delwijnen.²² Door de overwegend zuidwesten winden zijn de rivierduinen vooral ten noordoosten van de rivierbeddingen uit de Jonge Dryas te vinden, op het Laagterras en op de Laag van Wijchen. De laat-glaciale afzettingen van de Laag van Wijchen vormen hiermee de scheiding tussen de fluviatiele afzettingen van de Formatie van Kreftenheye en de eolische afzettingen van het Laagpakket van Delwijnen. In de omgeving van Wijchen is in deze periode ten noordoosten van de riviervlakte van de Maas een brede zone met rivierduinen ontstaan (fig. 5.2).

Aan het begin van het Holocene veranderde, door het verbeterde klimaat, het rivierpatroon van vlechtend naar meanderend. In het begin van het Holocene sneed de meanderende Rijn zich nog in de oudere afzettingen, waardoor in het rivierdal van de Rijn een getrappt terrassenlandschap ontstond. Geleidelijk gaan de Rijn en de Maas over van insnijdend naar aggraderend. Het punt waar de insnijding overging in accumulatie wordt de terrassenkruising genoemd. In het westen van de delta vindt deze verandering plaats onder invloed van de holocene zeespiegelstijging en is deze het eerst merkbaar. In het oosten van de delta, waar ook het onderzoeksgebied ligt, wordt deze verandering gestuurd door een toename van de sedimentlast in de Rijn en vindt deze pas later plaats.²³ In de omgeving van het onderzoeksgebied passeerde de terrassenkruising rond 5000 jaar geleden.²⁴ Vanaf die tijd is het terrassenlandschap geleidelijk afgedekt door jongere afzettingen. Deze fluviatiele afzettingen uit het Holocene behoren tot de Formatie van Echteld.²⁵

De Maas ligt waarschijnlijk al vanaf het Vroeg-Holocene min of meer op de plek waar de rivier nu ligt. Aanvankelijk dus als insnijdende rivier, maar na het passeren van de terrassenkruising ongeveer 5000 jaar geleden begint de Maas te accumuleren. Rond deze tijd krijgt de Maas een zijtak die van belang is voor de ontwikkeling van Wijchen en het plangebied; het Wijchens Maasje. Het Wijchens Maasje was actief van 3578 tot 1263 jaar voor Chr.²⁶ Deze tak van de Maas volgt grotendeels de zuidelijke grens van de rivierduinafzettingen en ligt direct ten zuiden van het plangebied (fig. 5.2). Vanuit het Wijchens Maasje zijn mogelijk alleen in het zuidwestelijke deel van het plangebied (oever)afzettingen afgezet. Ook kan hier de flank van het rivierduin zijn aangesneden en kan het lagere deel van het rivierduin bij overstromingen vanuit deze rivier zijn geërodeerd of verspoeld. Bij het onderzoek op De Oostflank is de bleken dat op de lagere delen van het duin verspoeling vanuit het Wijchens Maasjes heeft plaatsgevonden, maar dat erosie hier slechts beperkt is.²⁷ Op de hogere delen van het duin zullen geen fluviatiele afzettingen zijn afgezet.

²¹ Cohen *et al.*, 2009.

²² TNO-GDN 2020a.

²³ Erkens 2009, 58.

²⁴ Stouthamer *et al.* 2011, 229.

²⁵ TNO-GDN 2020b.

²⁶ Cohen *et al.* 2012

²⁷ Van Kampen 2017, 32.

De hierboven geschetste ontwikkeling heeft er voor gezorgd dat de rivierduinen gedurende het Holocene hoger gelegen zandeilanden vormen binnen het rivierlandschap. De rivierduinen kennen door deze hogere ligging relatief lage grondwaterstanden. Hierdoor hebben zich in deze zones podzolgronden kunnen vormen. Als gevolg van de rijke mineralogische samenstelling van de rivierduinzanden zijn hierin vooral moderpodzolen (holtpodzolgronden) gevormd. In de fijne, goed gesorteerde duinzanden kan ook gemakkelijk verstuiwing optreden. Hierdoor zijn op het rivierduincomplex van Wijchen grote gebieden met stuifduinen te vinden die in het Holoceen zijn ontstaan en is ook in het centrum van het huidige Wijchen stuifzand afgezet. Op de Oostflank, ten zuidoosten van het huidige onderzoeksgebied, is gebleken dat hier voornamelijk in al in het Neolithicum maar vooral vanaf de Midden Bronstijd stuifzand is afgezet.²⁸ Op het Martensterrein, ten noordoosten van het onderzoeksgebied, wordt verondersteld dat hier het meeste stuifzand is afgezet in het Midden en Laat Neolithicum.²⁹

5.3 BODEMOPBOUW

In het zuidwestelijke deel van het onderzoeksgebied bestaat de bodem in werkput 8 onder het recent geroerde en deels opgebrachte pakket uit een dik pakket lichtgeelgrijs, zwak siltig, matig fijn zand. In het bovenste deel zijn dunne bruine bandjes zichtbaar die zijn ontstaan door inspoeling (fig. 5.3). Dit betreft het eolisch afgezette rivierduinzand. Op een diepte van 1.80 à 1.90 m -mv (ca. 7.50 m NAP) gaat dit met een scherpe grens over in sterk siltig zand. Werkput 1 ligt in het uiterste zuidwesten en lager dan werkput 8. Hier ontbreekt het rivierduinzand en gaat het antropogene pakket dat bestaat uit een recent geroerde bovenlaag met daaronder twee oudere akkerlagen, op 7.00 à 6.90 m NAP direct over in het sterk siltige zand. Dit sterk siltige zand moet gezien worden als zandige oeverafzettingen van het meanderende riviersysteem uit het Laat-Glaciaal (Allerød) zoals die ook op de Oostflank zijn waargenomen.³⁰

Fig. 5.3. Wijchen-TKWM. Profiel 8.1 met rivierduinzand op zandige oeverafzettingen.

²⁸ Van Kampen 2017, 32.

²⁹ Verhelst, 2011, 49.

³⁰ Van Kampen 2017, 29.

In het centrale (werkput 2, 3 5 10 en 11) en noordelijke deel (werkput 4, 6 en 9) van het onderzoeksgebied is de bodemopbouw in de meeste profielen in grote lijnen vergelijkbaar. De top bestaat voornamelijk uit recent verstoord en deels opgebrachte lagen. In de meeste werkputten is hieronder nog een restant van het plaggedek herkenbaar. Onder het antropogene pakket is hier net als in het zuidwestelijke deel een pakket zwak siltig rivierduinzand aanwezig. In werkput 2 en 5 is in de top hiervan een geelbruine laag aanwezig die gezien moet worden als een restant van een moderpodzol-B-horizont (fig. 5.4). In de overige profielen is de B-horizont niet (meer) aanwezig. Het (restant van het) pakket onverstoord duinzand heeft een dikte die ligt tussen 60 cm in werkput 6 en ruim 180 cm in werkput 5. Vanaf een diepte van 6.46 tot 6.54 m NAP is in de werkputten 6, 9 10 en 11 zandige klei aanwezig (fig. 5.5). Dit is de laat-glaciale Laag van Wijchen. In de boringen die zijn gezet in werkput 2 en 6 zijn hieronder vanaf een diepte van 5.70 tot 6.10 m NAP sterk grindige afzettingen van het pleniglaciale rivierterras aangeboord

Fig. 5.4 Wijchen-TKWM. Profiel 5.1 met restant van de podzol-B-horizont in de top van het rivierduinzand.

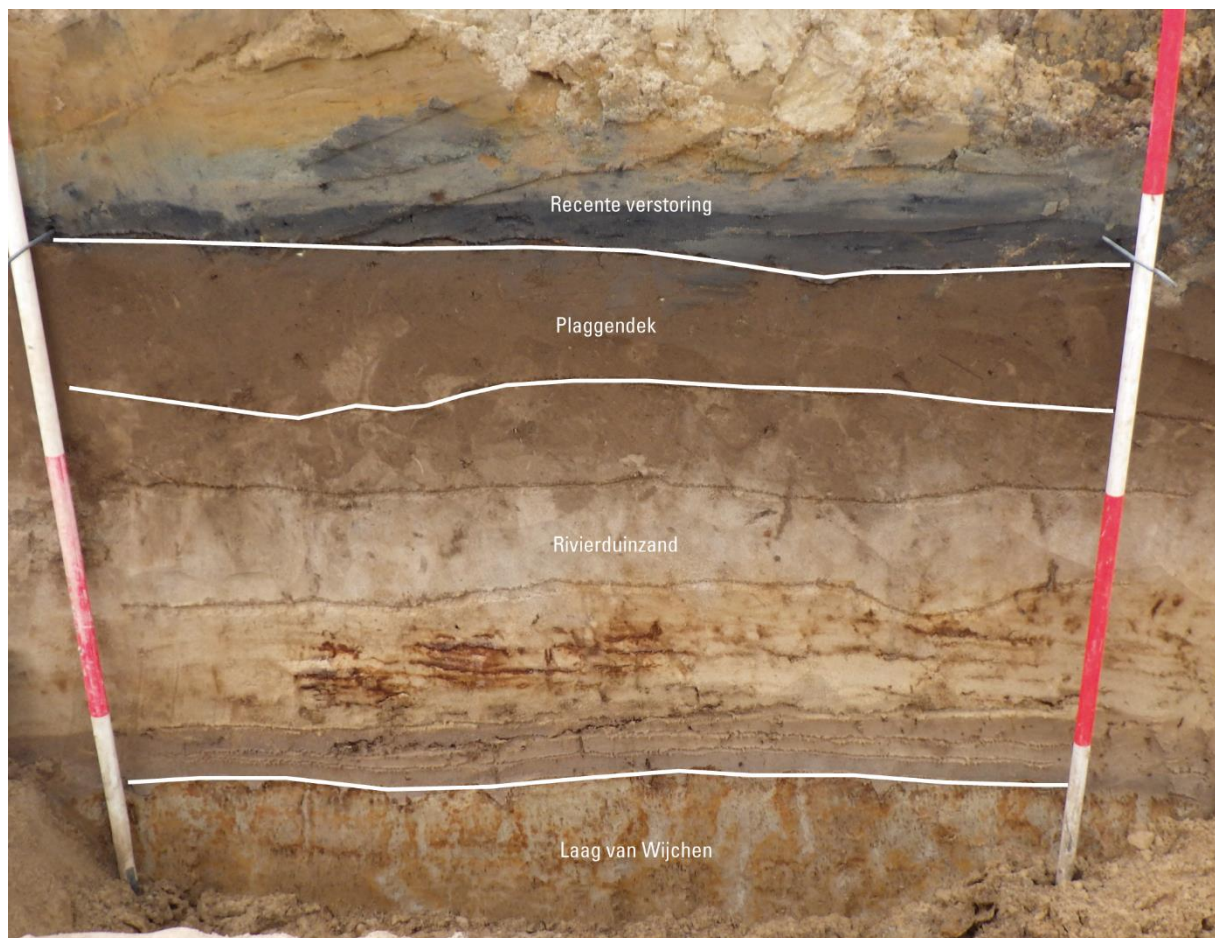

Fig. 5.5. Wijchen-TKWM. Profiel 9.1 met rivierduin op Laag van Wijchen.

Werkput 3 heeft een iets afwijkende bodemopbouw. Hier lijkt het antropogene pakket direct over te gaan in de Laag van Wijchen. De top hiervan ligt op 7.26 tot 7.04 m NAP en daarmee duidelijk hoger dan in het overige deel van het onderzoeksgebied waar de Laag van Wijchen is waargenomen. Werkput 4 wijkt af van het overige deel van het onderzoeksgebied in de zin dat hier het zand aan de basis grover is dan in de overige werkputten. Ook is hier een duidelijkere gelaagdheid in het zand zichtbaar. Waarschijnlijk is dit ook eolisch rivierduinzand, maar het grovere zand en de gelaagdheid doet ook vermoeden dat het fluviatiel zand betreft van het laat-glaciale vlechtende riviersysteem.

5.4 CONCLUSIES

De bodemopbouw zoals waargenomen bij het onderzoek past goed binnen het beeld van het landschap zoals dat verkregen is op basis van de vele onderzoeken in het centrum van Wijchen. Vrijwel het gehele onderzoeksgebied ligt op de flank van een rivierduin met daaronder de kleiige Laag van Wijchen die gevormd is in het Allerød. De top van de Laag van Wijchen ligt in het grootste deel van het onderzoeksgebied op een diepte van circa 6.5 m NAP. Opvallend is dat in werkput 3, in het oosten van het onderzoeksgebied, de top van de Laag van Wijchen duidelijk hoger ligt, namelijk op een diepte van 7.04 à 7.26 m NAP. Deze hoogte in werkput 3 komt meer overeen met 7.3 à 7.7 m NAP waarop de top van de Laag van Wijchen bij de onderzoeken in de directe omgeving is waargenomen.³¹ In het grootste deel van het onderzoeksgebied ligt de Laag van Wijchen echter duidelijk lager. Waarschijnlijk wordt dit verschil in hoogte veroorzaakt door een welving in de top van het pleniglaciale rivierterras en is er geen sprake van een duidelijke geul. In het zuidwestelijke deel van het plangebied ontbreekt de kleiige laag van Wijchen. Zoals ook al uit het onderzoek op de Oostflank gebleken is, is hier waarschijnlijk sprake van zandige oeverafzettingen die gevormd zijn vanuit de meanderende rivier uit het Allerød en die verder naar het noorden overgaan in de kleiige Laag van Wijchen.

De top van het rivierduin ligt tussen het zuidwestelijke deel van het onderzoeksgebied en het centrale en noordelijke deel, waarbij werkput 5 het hoogst ligt op het duin en waar ook het dikste pakket duinzand voorkomt. Vanaf hier neemt de dikte van het pakket duinzand in noordelijke richting af. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat de top van het duin in het noordelijke deel mogelijk meer is afgetopt dan het centrale deel. In het centrale deel is namelijk nog in werkput 2 en 5 een restant van de moderpodzolbodem te zien die in de top van het duinzand is gevormd in de vorm van de onderkant van de B-horizont. Waarschijnlijk is in het overige deel van het onderzoeksgebied een dergelijke bodem ook gevormd maar is deze horizont nu niet meer aanwezig. Dit zal deels het gevolg zijn van bodemverstoringen, maar kan ook een meer natuurlijke oorzaak hebben. Uit meerdere onderzoeken in Wijchen is gebleken dat in meerdere perioden verstuiving op het duincomplex heeft plaatsgevonden. Holocene stuifzandlagen zoals die op de Oostflank nog wel zijn aangetroffen, zijn bij het huidige onderzoek niet waargenomen. Maar mogelijk heeft op de hogere delen van het duin in met name het centrale en noordelijke deel van het onderzoeksgebied verstuiving plaatsgevonden waarbij de top van het bodemprofiel, met ook de podzolbodem, (deels) is verdwenen. Of en in welke mate verstuiving heeft plaatsgevonden is echter op basis van het huidige onderzoek niet met zekerheid te bepalen.

Het zuidwestelijke deel van het onderzoeksgebied ligt onderaan het rivierduin en op de oever van het Wijchens Maasje. Aanwijzingen voor verspoeling vanuit het Wijchens Maasje, zoals nog wel is waargenomen op de Oostflank, zijn hier echter niet te zien. Dit betekent dat ook dit deel van het onderzoeksgebied nog te hoog lag en niet overstroomd is vanuit het Wijchens Maasje.

³¹ Van Kampen 2017, 27-29; Te Kieft 2020, 17.

6 SPOREN

6.1 ALGEMEEN

Tijdens het veldwerk zijn in totaal 214 spoornummers uitgedeeld. Zowel natuurlijke lagen, recente verstoringen en alle overige natuurlijke en antropogene sporen hebben een individueel spoornummer gekregen. In tabel 6.1 zijn de aantallen per spoortype weergegeven.

Algemeen kan worden gesteld dat in alle deelgebieden archeologische sporen zijn aangetroffen. De conservering hiervan is vrij goed, daar overal sprake is van een plaggendek of oude bouwvoor die de sporenniveaus afdekt. Wel is het zo dat de diepte ten opzichte van het huidige maaiveld sterk wisselde. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het reliëf van de natuurlijke ondergrond. In tabel 6.2 zijn de gemiddelde dieptes van het eerste sporenvak ten opzichte van het maaiveld weergegeven.

spoordefinitie	N	werkput	hoogte maaiveld	hoogte vlak	m -mv
bouwvoor	11	1	8,65	6,5	2,15
gracht	1	2	8,6	7,55	1,05
greppel	8	3	8,4	7,2	1,2
kuil	38	4	8,1	6,9	1,2
laag	7	5	8,5	7,65	0,85
muurwerk	1	6	8,35	7	1,35
natuurlijke laag	28	7	8,4	7	1,4
natuurlijke verstoring	5	8	9,2	8,4	0,8
ophogingslaag	3	9	8,35	7,15	1,2
overig	1	10	8,55	7,2	1,35
paalkuil	91	11	8,55	7,4	1,15
plaggendek	11				
ploegkrassen	2				
puinlaag	1				
recente verstoring	6				
totaal	214				

Tabel 6.2. Wijchen-TKWM. (boven). Overzicht van de vlakhoogtes van vlak 1 ten opzichte van het maaiveld.

Tabel 6.1. Wijchen-TKWM. (links). Aantal uitgedeelde spoornummers per spoortype.

In dit hoofdstuk worden de sporen per deelgebied beschreven. Hierbij zal soms deels vooruit worden gelopen op de interpretatie van de vindplaatsen. In paragraaf 6.5 staat de interpretatie van de sporen echter centraal. Hierbij zal in eerste instantie worden gefocust op de vindplaatsen zelf. In hoofdstuk 13 worden de vindplaatsen in een breder kader beschouwd.

6.2 EUROPAPLEIN

Het deelgebied Europaplein bestaat uit twee delen te weten: het westelijke deel van het parkeerterrein Europaplein en het parkeerterrein ten noorden van het oude gemeentehuis aan de Kasteellaan. Binnen dit deelgebied zijn vier proefsleuven aangelegd (fig. 6.1). Twee hiervan, de werkputten 4 en 9, zijn aangelegd in twee noordwest-zuidoost stroken met parkeervakken. De putten hebben een lengte van respectievelijk twintig en 22 m. De breedte bedraagt ca. 3 m. Werkput 6 ligt eveneens op het

Europaplein en is beter te omschrijven als een proefput. De afmetingen van deze werkput bedragen namelijk 3 bij 3 m. Werkput 7 is gesitueerd aan de noord kant van het oude gemeentehuis. Deze put meet 10 bij 3.5 m.

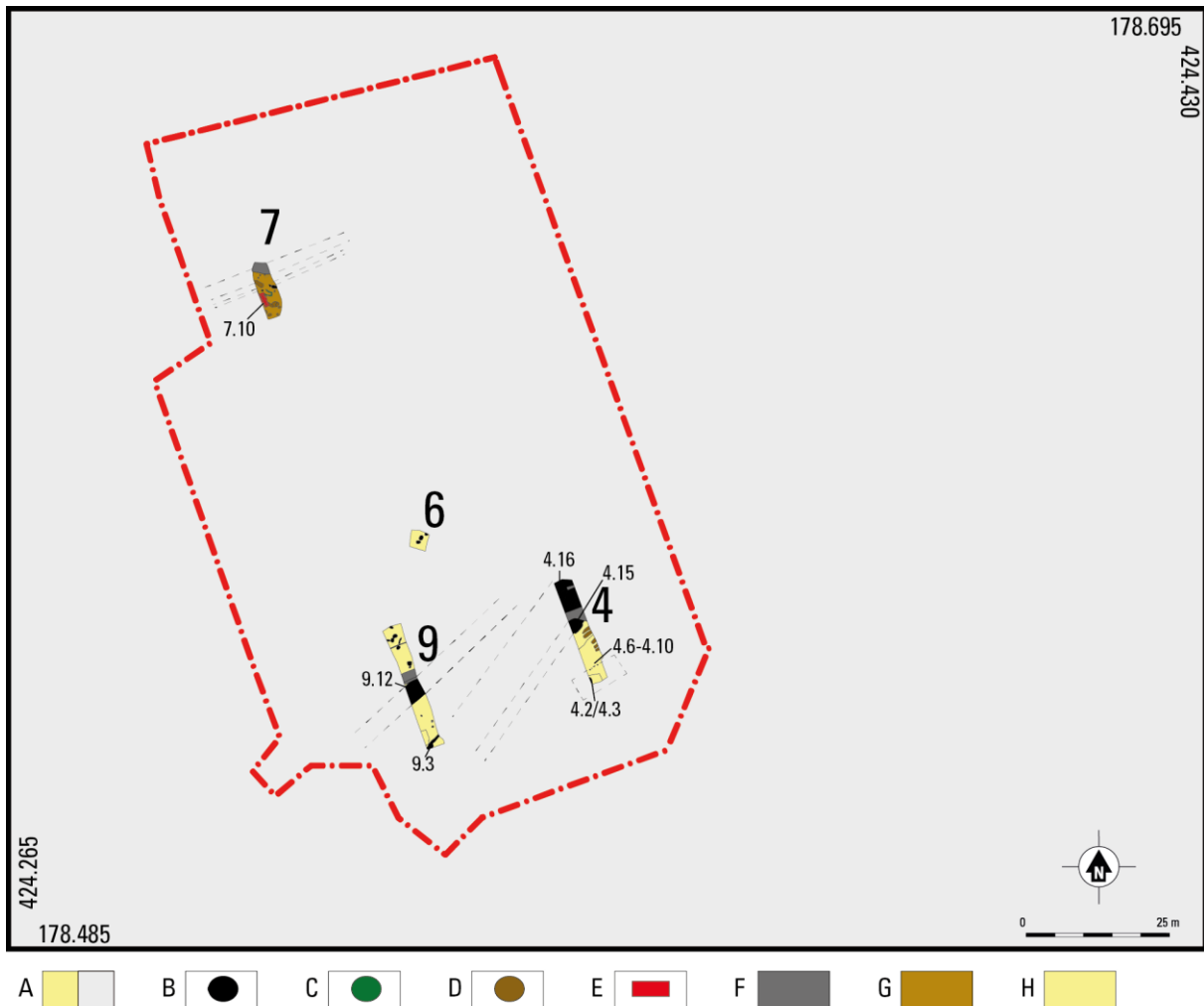

Fig. 6.1. Wijchen-TKWM. Allesporenkaart vlak 1, deelgebied Europaplein met belangrijkste spoornummers en reconstructielijnen van de belangrijkste structuren.

A wel/niet onderzocht; B archeologisch spoor; C natuurlijke verstoring; D subrecente aan agrarische werkzaamheden gerelateerde sporen; E muurwerk; F recente verstoring; G ophogingslaag; H natuurlijke ondergrond.

De sporen in deze werkputten bestaan uit paalkuilen, kuilen en greppels. Daarnaast is in werkput 7 nog wat muurwerk aangetroffen. Het muurwerk (S7.10, fig. 6.2) bestaat uit een deel van een keldertje en een stuk fundering. Het is gemetseld met cement, hetgeen wijst op een datering in de latere 19de eeuw of later.

Fig. 6.2. Wijchen-TKWM. Foto van het muurwerk S7.10 in werkput 7.

In dezelfde werkput zijn op het niveau van het eerste vlak enkele vage sporen aangetroffen, waarvan niet kan worden uitgesloten dat het nog restanten van het hier nog aanwezige plaggendeek betreft. De laag die in het eerste vlak ligt, S7.1, is nog vrij ‘vuil’. Mogelijk betreft het hier een ophogingslaag. Hieronder bevindt zich schoon stuifzand (S7.23). Hierin is een tweetal greppels (S7.21 en S7.22) met een oost-westelijke oriëntatie aangetroffen (fig. 6.3). De sporen lijken op grond van een bescheiden hoeveelheid aardewerk uit de vullingen in de Volle Middeleeuwen gedateerd te mogen worden. Met name spoor S7.21 is interessant. Deze greppel heeft een breedte van minimaal 2.25 m. Omdat de put niet verder naar het noorden uitgebreid kon worden is alleen de zuidelijke insnijding van het spoor gedocumenteerd. De noordelijke insnijding bevindt zich buiten de putgrens. Spoor S7.22 is beduidend smaller. Deze greppel heeft een breedte van 60 cm. Beide sporen zijn ongeveer 70 cm diep. Opmerkelijk is ook dat ze beide een heringraving hebben (fig. 6.4). Dit betekent waarschijnlijk dat de vindplaats waartoe ze behoren waarschijnlijk twee fasen heeft gehad. Wanneer de greppels zelf ieder een andere fase representeren spreken we zelfs van vier fasen.

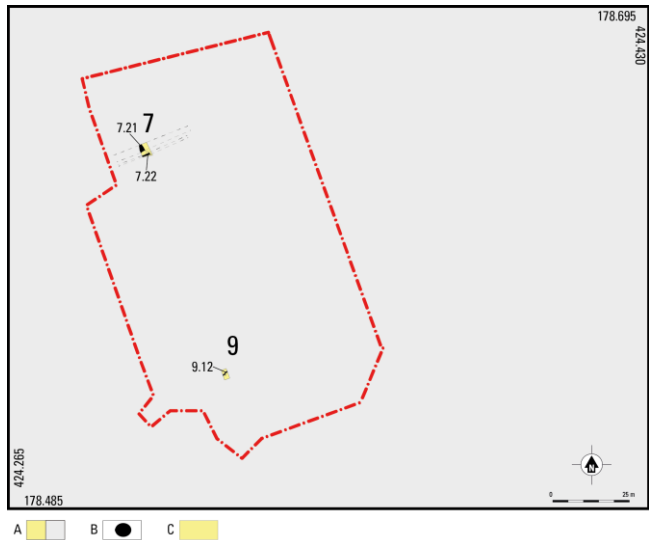

Fig. 6.3. Wijchen-TKWM. Allesporenkaart vlak 2 met belangrijkste spoornummers en reconstructielijnen van de belangrijkste structuren.

A wel/niet opgegraven; B archeologische sporen; C natuurlijke ondergrond.

Fig. 6.4. Wijchen-TKWM. Foto van het profiel over de twee greppels S7.21 (links) en S7.22 (rechts). De ondergrens van de jongste fase is in groen gemarkeerd. Die van de oudste fase in rood.

In de werkputten 4 en 9 zijn eveneens twee greppels gevonden die qua oriëntatie, datering en afmeting overeen lijken te komen met met de greppels in werkput 7. Het betreft de sporen S4.15 en S9.12 (fig. 6.1/fig. 6.5). In het veld werd gedacht dat de greppels tot dezelfde structuur behoorden, maar wanneer de lijnen van de insnijding worden doorgetrokken blijkt dat S4.15 ruimschoots achter de zuidelijke kopse kant langsloopt. Dit betekent dat het hier niet om dezelfde sporen kan gaan.

Fig. 6.5. Wijchen-TKWM. Foto's van de coupes over de sporen S4.15 (boven) en S9.12 (onder).

Een andere grote greppel die is aangetroffen in werkput 4 is S4.16. Dit spoor is jonger dan de twee hiervoor genoemde greppels. Ook is de greppel een stuk dieper en de vulling humeuzer. Zeer waarschijnlijk oversnijdt hij de spoor S4.15, maar dit kon niet worden vastgesteld vanwege de aanwezigheid van een rioolbuis. Bij gebrek aan goed dateerbaar vondstmateriaal is een datering niet te geven. In de hogere vullingslagen is slooppuin aangetroffen, hetgeen erop duidt dat het hier vrijwel zeker niet gaat om een spoor uit de Volle Middeleeuwen. Hoe de greppel wel gedateerd moet worden is dus nog niet duidelijk. Zeker is dat hij ouder is dan 200 jaar, daar op geen enkele kaart uit deze periode een greppel op deze locatie zichtbaar is.

Een laatste greppel is aangetroffen in werkput 9. Het betreft spoor S9.3. Hoewel de oriëntatie van dit spoor hetzelfde is als die van de overige greppels, lijkt het een totaal ander type greppel te zijn. Het spoor is namelijk maar 10 cm

diep. Qua datering lijkt dit spoor wel samen te vallen met de greppels S9.12 en S4.15.

Zowel in werkput 4, 6 en 9 zijn paalsporen aangetroffen. In het zuidelijke deel van werkput 4 is een rijtje ondiepe spoortjes aangetroffen (S4.6 t.m. S4.10). Hoewel het zeer onzeker is bestaat de mogelijkheid dat deze sporen, tezamen met S4.2 en S4.3 tot een gebouwstructuur behoren (fig. 6.1).

Fig. 6.6. Wijchen-TKWM. Impressie van de paalsporen in werkput 6 en 9.

Linksboven vlak 1 werkput 6; Rechtsboven coupe over S6.2; Links coupe over S9.19.

Ook in het zuidelijke deel van werkput 9 zijn wat kleine paalsporen aangetroffen, maar die lijken niet direct tot een gebouw te moeten worden gerekend. Dit is anders voor de sporen in het noordelijke deel van werkput 9 en die in werkput 6. Het betreft vrij grote ovale en ronde sporen die vooral doen denken aan paalkuilen van volmiddeleeuwse plattegronden zoals deze zijn aangetroffen op de Meesterplaats en de Oostflank. Opmerkelijk is dat de paalsporen in werkput 6 en 9 zeer licht van kleur zijn (fig. 6.6). Dit is enigszins ongebruikelijk voor middeleeuwse sporen in het centrum van Wijchen. Deze hebben doorgaans een veel bruinere kleur. Waarschijnlijk heeft dit verschil te maken met de ondergrond. Deze bestaat ter hoogte van het Europaplein uit wat grover zand. Dit heeft waarschijnlijk tot gevolg dat de mate van uitloging groter is, daar humus sneller uit kan spoelen door de grotere ruimte tussen de zandkorrels.

6.3 BOLSTER

Binnen het deelgebied Bolster zijn vijf werkputten aangelegd, waarvan drie vrij lange putten en twee proefputten (fig. 6.7). De lange putten zijn de werkputten 2, 3 en 5. Ze hebben lengtes van respectievelijk 19, 18 en 16 m. De breedte bedraagt ca. 3.5 m. De werkputten 3 en 5 liggen parallel aan elkaar en hebben een noordwest-zuidoostelijke oriëntatie. Werkput 2 is haaks op deze putten georiënteerd. Voorts zijn om nog iets meer grip op de situatie te krijgen twee proefputten in het noorden en het centrale deel van het parkeerterrein aangelegd. Dit zijn de werkputten 10 en 11. Beiden hebben een afmeting van ca. 3.5 bij 3 m.

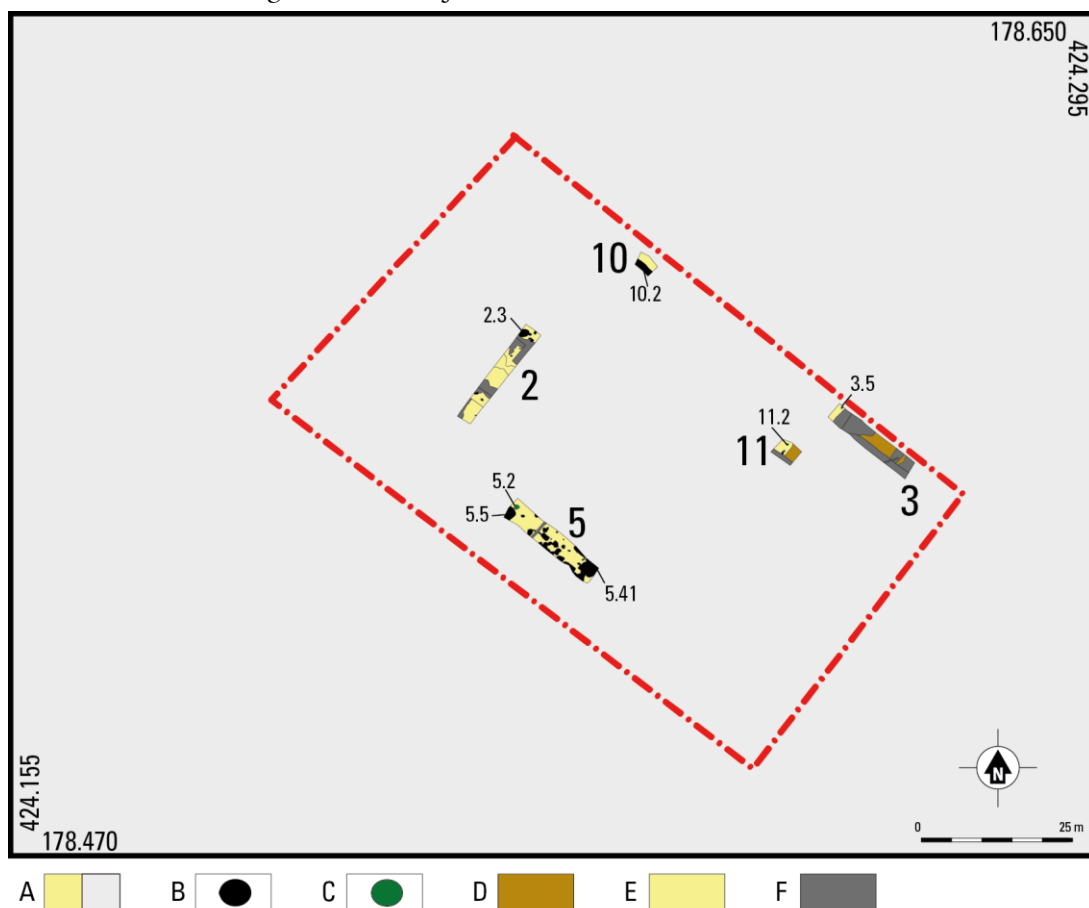

Fig. 6.7. Wijchen-TKWM. Allesporenkaart deelgebied Bolster.

A wel/niet onderzocht; B archeologische sporen; C natuurlijke verstoringen; D Laag van Wijchen; E natuurlijke laag (duinzand/terras), F recente verstoringen.

Zoals hiervoor reeds is aangegeven was bekend dat binnen het deelgebied Bolster een basisschool heeft gestaan waaraan ook het toponiem is ontleend. Deze school had een L-vorm en besloeg daarmee een groot deel van het huidige parkeerterrein. De vrees bestond dan ook dat een groot deel van het terrein verstoord zou zijn. De schade blijkt echter mee te vallen, daar het oude landschap richting het noorden toe iets hoger ligt dan in het centrale deel en het huidige niveau in het centrale deel juist hoger ligt dan in de overige delen. Omdat er daarbij ook sprake is van een relatief dik plaggendek, bleken de meeste sporen nog redelijk tot goed intact te zijn. Verder is het zo dat de slooppoot van de basisschool zich lijkt te beperken tot de contouren van de bebouwing, waardoor hierbuiten nagenoeg geen verstoring van de bodem heeft plaatsgevonden. Dit resulteert in een beeld van een goed geconserveerde vindplaats bestaande uit een nederzetting uit de Middeleeuwen. Op basis van vondstmateriaal uit de sporen en lagen binnen deze putten kan geconcludeerd worden dat de aangetroffen sporen behoren tot een vindplaats die zijn oorsprong ken in de Vroege Middeleeuwen en mogelijk zelfs in de Laat Romeinse tijd. In werkput 2 zijn in het noordelijke en zuidelijke deel sporen aangetroffen. Deze kenden alle een goede conservering (fig. 6.8 A).

Fig. 6.8. Wijchen-TKWM. Impressie van de aard en conservering van de sporen ter hoogte deelgebied Bolster.

A coupe over S2.3; B overzicht vanuit het oosten van werkput 5; C coupe over S3.5; D coupe over S11.2.

Ter hoogte van het centrale deel van de werkput heeft de basisschool gestaan. Hier is het vlak ca. 40 cm lager aangelegd onder de verstoring. Het spreekt voor zich dat paalkuilen en kuilen zoals deze aan de noord- en zuidzijde waren aangetroffen hier niet meer aanwezig waren daar de dieptes van deze sporen niet hoger dan 40 cm uitvielen. Evenwel kunnen in deze zone waterputten verwacht worden.

Ook nu weer zijn de onderzoeken op de Oostflank en de Meesterplaats, maar ook een proefput van Bureau Archeologie en Monumenten uit Nijmegen, leidend als het gaat om de verwachting voor het aantreffen van deze sporen. In de zone die tot dezelfde vindplaats wordt gerekend op de Oostflank zijn vijf waterputten gevonden.³² Het onderzoek op de Meesterplaats heeft eenzelfde aantal putten opgeleverd.³³ Het proefputtenonderzoek is ongeveer twee decennia geleden uitgevoerd en hierbij is binnen deelgebied Bolster een waterput aangesneden.³⁴ Het onderhavige onderzoek heeft geen waterputten opgeleverd. Wel zijn enkele grotere kuilen aangetroffen in werkput 5. Deze sporen zijn uitgeboord, maar uit de boringen bleek dat deze niet dieper zijn dan een halve meter. Mogelijk betreft het in het geval van de sporen S5.5 en S5.41, hutkommen, maar waterputten zijn het zeer waarschijnlijk niet.

Ook voor werkput 5 kan gesteld worden dat de sporen goed zijn geconserveerd. Om te voorkomen dat hier sporen van plattegronden onbewust verkeerd zouden worden gecoupeerd, is besloten om hier zeer terughoudend te couperen daar de conservering en aard van de sporen al duidelijk was (fig. 6.8 B). Enkel S5.2, een spoor waar twijfel over bestond omwille van de lichte vulling, is gecoupeerd. Dit spoor bleek een natuurlijke oorsprong te hebben.

De slooppuit van de school bleek zich ook in werkput 3 en 11 voort te zetten. In werkput 3 bleek bijna de gehele put verstoord door de activiteiten omtrent de sloop. Alleen in het uiterste westen van de put bleek nog een stukje, vrijwel ongeroerd archeologisch niveau over. Dit lag beduidend lager dan het niveau in de overige putten, maar dit lijkt vooral het gevolg van het natuurlijke relief. In dit stukje is slechts één spoor (S3.5) aangetroffen (fig. 6.8 C). In deze paalkuil is geen materiaal aangetroffen, maar de laag hierboven lijkt onderdeel van een plaggendeek te zijn. Hieruit is een scherp Pafrathaardewerk gekomen. Hieruit kan voorzichtig de conclusie worden getrokken dat het hier een spoor betreft uit de Volle Middeleeuwen of eerder. Dit geldt zeer waarschijnlijk niet voor de paalkuilen in werkput 11. Deze lijken op basis van de kleur en textuur in een latere periode dan de Middeleeuwen thuis te horen (fig. 6.8 D).

Opmerkelijk is een noordwest-zuidoost lopende greppel in werkput 10 (S10.2). Dit is het enige spoor dat hier is aangetroffen. Het vlak was moeilijk te lezen als gevolg van de aanwezigheid van een oude grespijp direct boven het vlak en een grote hoeveelheid boomwortels in het vlak. Evengoed zijn er geen aanwijzingen dat er sporen zijn gemist. Uit de greppel is geen materiaal afkomstig, maar de licht grijze kleur wijst wel op een oude, vermoedelijk middeleeuwse datering.

6.4 MEERDREEF

De putten aan de Meerdreef zijn niet groot, maar zoals gezegd, zijn de doelen wel gehaald (fig. 6.9). Werkput 1 is de kleinste. Deze bevindt zich in het uiterste zuidwesten van het deelgebied. Het uiteindelijke deel van de werkput dat op het archeologische niveau kon worden aangelegd heeft een afmeting van slechts 2 bij 2 m. Zoals eerder aangegeven vormde de diepte van de put in combinatie met de beperkte ruimte een grote belemmering bij de aanleg. Daarom is besloten om eerst de helft van de put aan te leggen. Hierbij bleek echter op grote diepte een dikke middenspanningskabel te liggen. Deze lag dusdanig ongunstig dat ook niet verder gegraven kon worden. Daar er voldoende informatie was verzameld voor een waardestelling is in overleg met het bevoegd gezag besloten hier niet verder te graven. Werkput 8 ligt parallel aan de Meerdreef tegen de noordelijke rand van het deelgebied aan en meet 12 bij 4 m.

³² Van Kampen 2017.

³³ Te Kieft 2020.

³⁴ Wildenberg 2008.

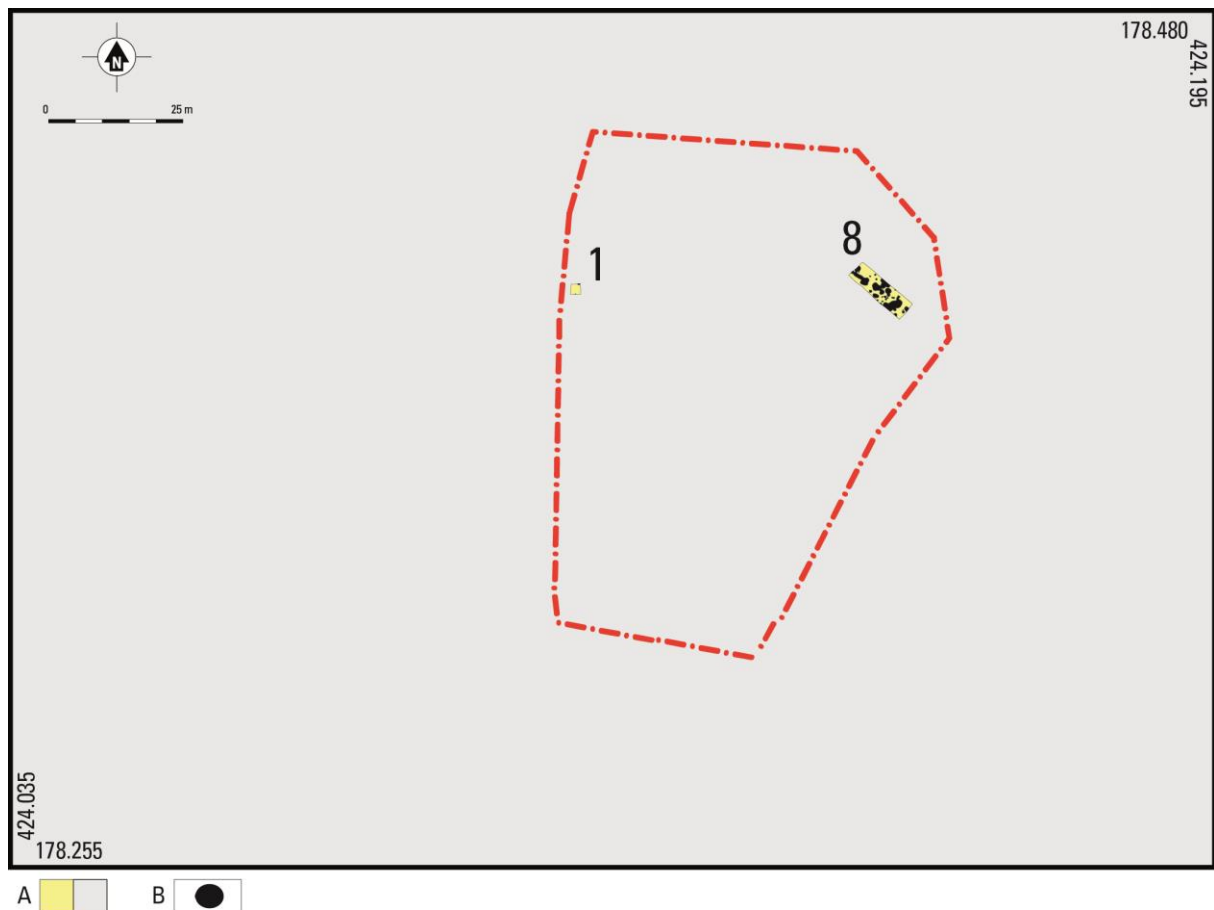

Fig. 6.9. Wijchen-TKWM. Allesporenkaart deelgebied Meerdreef.

A wel/niet onderzocht; B archeologische sporen. NB: individuele spoornummers zijn op deze kaart niet aangeduid daar de dichtheid van de sporen te groot is om een onderscheid te kunnen maken.

Het hoogteverschil tussen de vlakken is vrij groot. Dit heeft te maken met het feit dat dit deelgebied zich op de flank van het rivierduin bevindt richting het Wijchens Meer. Tegenwoordig is dit hoogteverschil op een andere, meer getrapte wijze, aanwezig. De ophogingen in het onderhavige deel van het deelgebied en bijvoorbeeld onder de Meerdreef zelf hebben het zicht op het oorspronkelijk reliëf ontnomen. Het onderzoek maakt duidelijk dat dit in de de ondergrond echter nog goed bewaard is.

In beide putten zijn goed geconserveerde sporen aangetroffen. Het gaat hierbij om kuilen en paalkuilen (fig.

Fig. 6.10. Wijchen-TKWM. Impressie van de aarde en conservering van de sporen in deelgebied Meerdreef.

Geheel boven: vlakfoto werkput 1; Links deel: van het vlak in werkput 8; Rechts: coupe over S8.27.

6.10). Op grond van de dateringen van het materiaal dat in de werkputten is aangetroffen wordt verondersteld dat de sporen in deze put gedateerd dienen te worden in Middeleeuwen. Hierbij ligt het accent op de Vroege en Volle Middeleeuwen.

6.5 CONCLUSIE

Binnen het plangebied zijn vrijwel in iedere werkput sporen aangetroffen. De sporen zijn over het algemeen goed geconserveerd en redelijk intact. Hetgeen wellicht opmerkelijk te noemen is wanneer men zich realiseert dat het onderzoeksgebied zich midden in een dorp bevindt dat een centrumfunctie in de regio vervult. Men zou verwachten dat de vele activiteiten die hier binnen hebben plaatsgevonden in de laatste twee eeuwen wel wat sporen hebben nagelaten, maar dit blijkt niet het geval. De aanwezigheid van een plaggendeek in de meeste putten zal zeker hebben bijgedragen aan de goede bewaartoestand van de sporen.

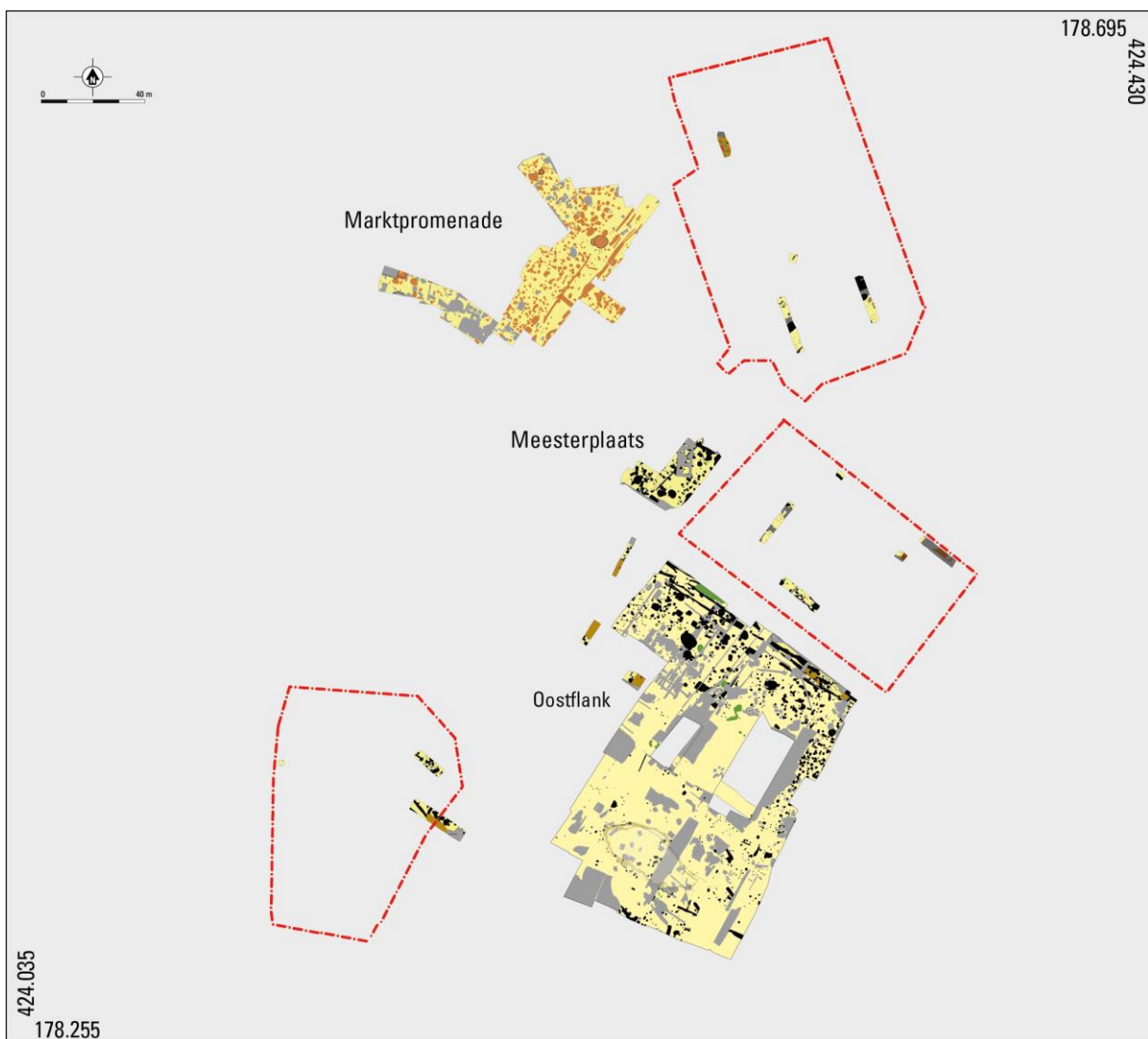

Fig. 6.11. Wijchen-TKWM. Overzicht van de verschillende in de tekst genoemde onderzoeken waarvan de resultaten zeer waarschijnlijk in relatie staan tot de vindplaatsen die zijn aangetroffen tijdens het onderhavige onderzoek. NB1. De locatie van het onderzoek Marktpromenade kan iets afwijken van de realiteit. De plot is gerelateerd aan de topografie, daar de exacte coördinaten niet beschikbaar waren. NB2: de kleuren van archeologische en andere sporen zijn in overeenstemming met het overige kaartmateriaal. Echter, de sporen archeologische sporen op de marktpromenade hebben een lichtbruine kleur. Het was helaas niet mogelijk dit aan te passen. Bron: Heeren/Hazenbergh 2010, 178, fig. 14.7; Te Kieffe 2020, bijlage 2.

Wanneer we de sporen interpreteren, kunnen we concluderen dat de vindplaatsen die in de deelgebieden Bolster en Meerdreef zonder twijfel zullen behoren aan de middeleeuwse vindplaats, de voorloper van het huidige Wijchen, die op de Oostflank en de Meesterplaats zijn aangesneden. Deze conclusie wordt ook ondersteund door een projectie van de proefsleuven op een kaart waarop ook de genoemde onderzoeken op zijn weergegeven (fig. 6.11). Het ziet er naar uit dat het landschap in de Middeleeuwen bestond uit een rug met een noordwest-zuidoostelijke orientatie. Dit blijkt met name uit de vlakhoogtes in deelgebied Bolster. Hieruit blijkt duidelijk dat het landschap in noordoostelijke richting wat zakt. E.e.a. is ook in overeenstemming met de resultaten op de Oostflank.³⁵

Hoe de sporen in het deelgebied Europaplein moeten worden geïnterpreteerd is niet duidelijk. Hoewel de sporen qua datering overeen lijken te komen met de sporen in de overige deelgebieden, lijkt het voorkomen van greppels op een andere aard of gebruik van de vindplaats te wijzen. Een eenduidige verklaring is hiervoor niet te geven. In hoofdstuk 13 worden verschillende scenario's gegeven voor de interpretatie van deze middeleeuwse sporen.

Een ander punt waarop het deelgebied Europaplein afwijkt van de overige deelgebieden is dat het ook na de Volle Middeleeuwen nog duidelijk in gebruik is gebleven. De grote gracht die is aangetroffen in het noordelijke deel van werkput 4 is hier een getuige van. Het gegeven dat deze dezelfde orientatie lijkt te hebben als de greppels uit de Middeleeuwen is een argument dat het dateringsverschil tussen beide perioden niet heel groot zal zijn. Wel is het zo dat het een zeer grote greppel is. Mogelijk heeft deze iets te maken met het kasteel van Wijchen dat ca. 200 m ten noorden van deze gracht bevindt.

In een nog latere fase staat in het noordelijke deel van het deelgebied Europaplein een huis waarvan een deel van de fundering is aangetroffen. Hiervan werd op grond van het gebruikte cement al vermoed dat het niet heel oud zou zijn. Dit wordt ook bevestigd door het kaartmateriaal. Op het kadastraal minuutplan uit 1832 is op deze locatie nog niets te zien. Echter op het kaartmateriaal uit het begin van de 20ste eeuw is duidelijk zichtbaar dat hier een huis staat (fig. 6.12). We moeten dus concluderen dat de funderingen niet ouder zullen zijn dan 100 jaar.

Fig. 6.12. Wijchen-TKWM. Overzicht van deelgebied Europaplein geplot op een uitsnede van een topografische kaart uit 1930. Bron: www.Topotijdreis.nl

7 AARDEWERK

Tijdens het veldwerk zijn in totaal 121 fragmenten aardewerk aangetroffen. Deze zijn voor zo ver mogelijk gedetermineerd. De gegevens zijn ingevoerd in een database en weergegeven in bijlage 3. Helaas gaat een determinatie in de meeste gevallen niet verder dan een bepaling van het baksel. Dit is met name het gevolg van het feit dat de scherven hoofdzakelijk uit wandscherven bestaan. In totaal zijn slechts negentien randscherven aangetroffen. Hierbij gaat het hoofdzakelijk om handgevormd aardewerk terwijl het gedraaide aardewerk, inclusief kogelpotten, met 67 % ruimschoots in de meerderheid is.

Wanneer we kijken naar de datering van het aardewerk valt op dat nagenoeg al het aardewerk in de Middeleeuwen gedateerd kan worden. Hierbij ligt het zwaartepunt rond het einde van de Vroege

³⁵ Van Kampen 2017.

Middeleeuwen en in de Volle Middeleeuwen. Het gaat hierbij voornamelijk om blauwgrijs Elmpter aardewerk en Pingsdorf aardewerk. Hierbij gaat het, voor zo ver mogelijk zowel om gebruiks aardewerk als transport- of opslag aardewerk. Van deze laatste categorie is in werkput 9 een fraai fragment van een groot voorraadvat aangetroffen (V60, fig. 7.1 A). Opmerkelijk is dat Paffrath aardewerk, waarvan de algemene datering grotendeels samenvalt met die van het Elmpt en Pingsdorf aardewerk, nagenoeg niet is aangetroffen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat het baksel van het Paffrath aardewerk bestaat uit schilfers. Hierdoor zal het sneller fragmenteren dan het aardewerk met veel hardere baksels uit de regio's rond Elmpt en Pingsdorf.

Fig. 7.1. Wijchen-TKWM. Selectie van het aardewerk dat tijdens het veldwerk is gevonden.

A Versierde scherv van een Elmpter voorraadvat (V60); B randscherv van Karolingisch rood aardewerk (V2); C bodemfragment van een Siegburgkan (V3).

Interessant is dat er ook twee scherven Karolingisch rood aardewerk (V2, fig. 7.1 B en V57) zijn aangetroffen. Dit materiaal wordt niet vaak aangetroffen. Ook in Wijchen waar een duidelijke component van de bewoning in de Karolingische tijd moet worden gezocht, komt het niet veel voor.

Opmerkelijk is ook dat dat, hoewel in de directe omgeving van de deelgebieden zeer veel vindplaatsen uit de prehistorie zijn aangetroffen, aardewerk uit deze perioden nagenoeg volledig ontbreekt. Het gros van het handgeformde aardewerk moet gedateerd worden in de laat-Romeinse tijd of in de Vroege Middeleeuwen. Dit aardewerk kenmerkt zich door partikels vulkanisch materiaal als onderdeel van de magering. Dit wijst op een herkomstgebied van dit aardewerk uit het Eifelgebied. Hierbij is het productiecentrum Mayen een goede kandidaat.

Ook in de latere fasen van de Middeleeuwen kunnen we spreken van enige mate van activiteit in de deelgebieden. Zo is er naast een enkele scherv proto-steengoed (V30) uit werkput 5, wat aardewerk uit de bekende steengoed producerende centra in Duitsland gevonden. In eerste instantie gaat het om ongeglazuurd aardewerk uit Siegburg (fig. 7.1 C), maar in de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd circuleert ook materiaal uit Frechen en Langerwehe. Dit komt echter maar in zulke beperkte hoeveelheden voor dat we moeten concluderen dat de deelgebieden in deze perioden waarschijnlijk niet zijn bewoond en alleen in gebruik zijn geweest als bijvoorbeeld akker.

Hoewel het aangetroffen aardewerk vrijwel uitsluitend uit lagen en niet uit sporen afkomstig is, geeft het een zeer duidelijk beeld van de datering van de aangetroffen vindplaatsen. Het gegeven dat

materiaal uit alle perioden tot aan de laat-Romeinse tijd ontbreekt, mag zeker als indicatie worden gezien dat de bewoningsintensiteit in deze periode zeer laag is. Vermoedelijk moet dit verklaard worden vanuit het idee dat de nederzettingen in deze perioden, met uitzondering van de midden-Romeinse tijd, hoofdzakelijk bestonden uit losse erven. Er vanuit gaande dat deze redelijk verspreid door het landschap lagen, is het niet heel verwonderlijk dat in de sleuven nagenoeg geen aardewerk uit deze perioden is aangetroffen. Voor de periode na de Volle Middeleeuwen geldt waarschijnlijk dat het karakter van de bewoning van Wijchen een ander karakter aannam. Waarschijnlijk vond er vanaf dat moment enige versterking van de bebouwing plaats en concentreerde de bewoning zich in het huidige centrum en hiermee dus net buitend de onderzochte deelgebieden. Ook zal een verandering in de afvalstromen kunnen worden gezien als de oorzaak van het lage aantal scherven uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Waarschijnlijk werd afval vanaf die tijd meer centraal ingezameld.

8 BAKSTEEN/DAKPAN

De hoeveelheid grof keramisch materiaal dat tijdens het veldwerk is aangetroffen is met acht stuks niet groot te noemen. In tabel 8.1 zijn de determinaties weergegeven. De meest opvallende vondsten zijn de stukken Romeins materiaal en het grote stuk van een kloostermop (V60) uit greppel S9.12. Op grond van het hieruit verzamelde aardewerk wordt voor dit spoor een datering in de Volle of Late Middeleeuwen aangenomen. Deze datering wordt in die zin ondersteund door de vondst van de baksteen. Bakstenen van een dergelijk groot formaat komen in de regel vroeg in de geschiedenis voor en zijn dan vooral gebruikt bij de bouw van vroege kloosters of burchten.

v	wp	sn	cat	N	type	afmetingen	G(g)	datering	opmerkingen
15	4	998	1	1	indet	nvt	10	ROM	zeer klein fragment
			2	1	indet		10	NT	zeer klein fragment
26	5	998	1	1	dakpan	?x?x1,2	43	NT	fragment golfpan
35	7	998	1	1	baksteen	nvt	95	NT	fragment baksteen
57	9	998	1	1	dakpan	nvt	76	ROM	mogelijk fragment tegula
			2	1	indet	nvt	5	NT	zeer klein fragment
60	9	12	1	1	baksteen	?x14x7,5	1320	ME	fragment kloostermop
67	9	12	1	1	dakpan	?x?x2,5	194	ROM	fragment imbrex

Tabel 8.1. Wijchen-TKWM. Overzicht van het aangetroffen baksteenmateriaal.

De Romeinse dakpanfragmenten moeten vrijwel zeker worden gezien als hergebruikt materiaal dat in de omgeving is verzameld op de plaats waar in de Romeinse tijd een stenen gebouw heeft gestaan. Van oudsher wordt op de Tienakker een Romeinse villa vermoed. Nu is de exacte locatie van deze Romeinse steenbouw nog onderwerp van discussie, maar het lijkt geen twijfel dat deze in het zuidwesten van het centrum van Wijchen gezocht moet worden. Dit wordt ook ondersteund door een vergelijking tussen de schaarse hoeveelheid Romeins dakpanmateriaal dat tijdens het onderhavige onderzoek is aangetroffen en het materiaal dat tijdens het onderzoek aan de Dorsvlegel is gevonden.³⁶ Het materiaal van de Dorsvlegel is net als het materiaal dat tijdens dit project is verzameld uitsluitend afkomstig uit het plaggendek. Hoewel het onderzoek qua oppervlakte en verzamelwijze vergelijkbaar is, is het materiaal van dat van de Dorsvlegel afkomstig is veel groter in aantal en gewicht. Dit is een

³⁶ Van Kampen in voorb.

duidelijk argument om de bron van het dakpanmateriaal, i.e. de Romeinse steenbouw, in de buurt van de Dorsvlegel en dus de Tienakker te plaatsen.

9 METAAL

In totaal zijn tijdens het veldwerk 21 metaalvondsten gedaan. Een deel hiervan bleek niet analyse waardig daar het vondstmateriaal geen relevantie voor het onderzoek had. Het gaat hierbij ondermeer om spijkers en een verzekeringsplaatje van een brommer. In het evaluatierapport is de deselectie van deze vondsten voor verder onderzoek, conservering en deponering beargumenteerd.³⁷ De geselecteerde metaalwaar wordt in dit hoofdstuk gepresenteerd. In totaal gaat het om een zestal vondsten. Hiervan zijn drie vondsten munten. Het betreft een tweetal duiten (V25 en V62, fig. 9.1 A/B) uit de 17de eeuw. V25 is geslagen in Friesland en V62 is afkomstig uit Utrecht. De derde munt is een laat-Romeinse solidus van keizer Maximianus Herculus uit 305–306 na Chr. (V40, fig. 9.1 C). Alle munten zijn afkomstig uit het plaggendeck en staan waarschijnlijk niet in relatie tot de onderliggende vindplaatsen.

Fig. 8.1. Wijchen-TKWM. De munten die tijdens het project zijn aangetroffen.
A duit uit Friesland (V25); B duit uit Utrecht (V62); laat-Romeinse Solidus (V40).

Tijdens de aanleg van werkput 5 is in de laag die in het vlak ligt S5.1, een randfragment van een bronzen bord aangetroffen (V22, fig. 9.2 A). Waarschijnlijk gaat het hier om middeleeuws vaatwerk, hoewel een latere datering niet kan worden uitgesloten.

De laatste twee metaalvondsten die tijdens het project zijn aangetroffen zijn beiden afkomstig van het Europaplein. Toevalligerwijs is de datering van de beide stukken nagenoeg gelijk. Waarschijnlijk komen ze allebei uit de Romeinse tijd. In werkput 4 is een zeer bijzondere en waarschijnlijk unieke riemgeleider aangetroffen (V21, fig. 9.2 B). Het betreft een paardenhoofd op een ruitvormig vlak met bolletjes op de punten. Het vlak is sterk verbogen, maar de kromming zal een stuk kleiner of niet bestaand zijn geweest toen het stuk nog werd gebruikt. Onder het ruitvormige vlak bevindt zich een dikke band die op de plaat is bevestigd en zodoende een halve ring vormt waardoor de riemen die rond een paard hingen, werden geleid. Voor dit stuk is nog geen parallel gevonden, maar het is vrij zeker dat het hier een riemgeleider uit de midden-Romeinse tijd betreft.

³⁷ Van Kampen 2020.

Zoals gezegd wordt voor V43 een gelijkaardige datering aangenomen (fig. 9.2 C). Het is een stukje van een bronzen armband. De armband had een vrij brede band waarop een reliëf van meerdere banden op is aangebracht. Dergelijke armbanden komen in de Romeinse tijd ook in zilver voor.

Fig. 9.2. Wijchen-TKWM. Overige metaalvondsten.

A randfragment bord (V22); B zij en schuin aanzicht riemgeleider (V21), C fragment bronzen armband (V43).

Hoewel geen van de metaalvondsten relevant lijkt voor de vindplaatsen die zijn aangetroffen binnen de deelgebieden, geven ze wel aan dat de conservering van metaal in de ondergrond redelijk tot goed te noemen. De munten zijn goed leesbaar en ook het overige metaal is vrij goed geconserveerd. Zeker wanneer in ogenschouw genomen wordt dat het materiaal in een zandige ondergrond is bewaard. Doorgaans is het metaal in het zand sterk aangetast en gecorrodeerd. Zeker metaal dat in contexten als plaggendecken en de bouwvoor wordt aangetroffen is vaak slecht van kwaliteit. Het feit dat de metaalwaar van het huidige project juist in vrij goede staat verkeert, kan gezien worden als goede indicator voor de algemene kwaliteit van de vindplaatsen.

10 NATUURSTEEN

Binnen de groep van 23 natuursteen vondsten vormt tefriet met veertien stukken de grootste groep. Deze steensoort is vanaf de Bronstijd tot in de Middeleeuwen gebruikt als maalsteen. Het vrij zachte poreuze karakter van de steen maakt het makkelijk te bewerken. Daarbij is het een lichte steensoort. Een eigenschap die waarschijnlijk heeft bijgedragen aan de langdurige populariteit van tefriet als maalsteen. Hoewel in slechts één van de fragmenten tefriet (V60) nog vaag een deel van de vorm van een maalsteen herkend kan worden, is het zeker dat de overige stukken ook fragmenten van maalstenen afkomstig zijn. Tefriet leent zich namelijk niet echt voor een ander gebruik.

De overige natuursteenvondsten bestaan uit zandsteen, kwartsitische zandsteen, kwartsiet, en leisteen. De twee leisteenfragmenten (V20 en V60) zijn waarschijnlijk gebruikt als dakbedekking. Voor het laatste vondstnummer geldt dat dit waarschijnlijk van een nieuwtijds gebouw afkomstig is. Het is gevonden in recente ploegkrassen in werkput 4. Het fragment met vondstnummer V60 is gevonden in de middeleeuwse greppel S9.12. Het fragment stamt echter vrijwel zeker uit een eerdere periode. De dikte van de leisteen doet denken aan de dikke Romeinse dakleien. Vermoedelijk betreft het hier net als het baksteen, hergebruikt materiaal van een Romeinse vindplaats in de buurt.

Het overige natuursteen vertoont niet direct sporen van bewerking of gebruik. Een mogelijke uitzondering hierop is een groot, afgerond stuk zandsteen (V69) dat in het plaggendek van werkput 4 is aangetroffen.

I I SLAK

In alle deelgebieden is slakmateriaal aangetroffen. Het gaat hierbij stevast om smeedhaardslakken welke zijn ontstaan bij het bewerken van ijzer. Aanwijzingen voor productie van ijzer zoals dit destijds op de Oostflank kon worden aangetoond, zijn nog niet gevonden.³⁸ De slak die is aangetroffen in kuil S8.11 in het deelgebied Meerdreef moet wellicht worden beschouwd als zwerfvuil. Het betreft slechts een klein stukje. Dit lijkt niet het geval te zijn voor de slakken in de andere deelgebieden. Met name in werkput 2 in kuil S2.3 lijkt het materiaal als afval te zijn gedeponneerd. Dit spoor leverde drie grote stukken op met een gewicht van 237 gram. Uit greppel S9.12 zijn slechts twee slakken afkomstig, maar zij vertegenwoordigen een gezamenlijk gewicht van 541 gram. Ook dit lijkt materiaal te zijn dat als afval in de greppel terecht is gekomen.

Fig. 11.1. Wijchen-TKWM. Selectie van het gevonden slakmateriaal.

³⁸ Van Kampen 2017.

Op grond van de huidige kennis lijkt het slakmateriaal te moeten worden gerekend tot de bewoning in de Volle of het begin van de Late Middeleeuwen. Dit sluit aan bij het beeld van de Oostflank waar ook smeedhaardhaard slakken uit volmiddeleeuwse contexten bekend zijn.³⁹

Of er ook een verband is tussen de ijzerproductie uit de Karolingisch-Ottoonse tijd en de ijzerbewerking uit de wat latere periode is op dit moment niet te zeggen. Wel kan gesteld worden dat het ambacht van ijzersmeden in volmiddeleeuws Wijchen vrij frequent werd beoefend.

I 2 OVERIGE MATERIAALCATEGORIEËN

Onder de overige materiaalcategorieën vallen in dit geval de materiaalgroepen die omwille van hun geringe aantal of beperkte mogelijkheden met betrekking tot de datering niet uitvoerig besproken dienen te worden. In dit geval zijn het drie groepen die binnen het keramisch materiaal vallen, te weten: kleipijpen, tegels en verbrand leem. De belangrijkste kenmerken zullen hier worden opgesomd.

Kleipijpen

In totaal zijn zes fragmenten van kleipijpen gevonden. Ze zijn aangetroffen in subrecente sporen of lagen. Het gaat om een drietal fragmenten van dikke stelen uit de werkputten 1 (V1), 4 (V20) en 9 (V44). Het laatst genoemde vondstnummer bevat ook een kleine dubbelconische pijpenkop. Op het hielmerk is wel een merkteken aangebracht, maar dit is niet meer te ontcijferen. De dikte van deze stelen en de vorm van de pijpenkop wijzen op een datering omstreeks het midden van de 17de eeuw. In werkput 5 is in de bovengrond een fragment van een jongere, waarschijnlijk 18de -eeuwse pijpenkop gevonden (V29). Ook hierop is een stempel aanwezig, maar ook deze is niet meer leesbaar. In een van de paalkuilen in werkput 11 is een stukje van een kop gevonden (V70). Gezien de dikte van de ketelwand zal het hier eveneens om een wat jonger exemplaar gaan. Vermoedt wordt dat ook dit kopje in de 18de eeuw thuishoort.

Tegel

De twee aangetroffen tegelfragmenten zijn afkomstig uit het plaggendek in werkput 4. Het betreft in beide gevallen sterk verweerde fragmenten van witte aardewerken tegels. V15 was dusdanig verweerd dat de dikte niet meer kon worden vastgesteld. V19 was in een iets betere conditie. Hiervan bedraagt de dikte 0.7 cm. De tegels waren voorzien van een witte glazuurlaag. Vanwege het ontbreken van verdere kenmerken zijn de scherven niet nader te dateren dan de Nieuwe Tijd, waarbij wel een voorkeur bestaat voor de latere fase hiervan.

Verbrand leem

Het verbrand leem dat is aangetroffen bestaat uit vijf fragmenten. Deze zijn aangetroffen in werkput 2 (V8 en V13) en in werkput 8 (V51 en V56). Het materiaal is afkomstig uit kuilen. De kleur varieert van grijs tot en met oranje hetgeen wijst op verschillende omstandigheden tijdens het verhittingsproces. De oranje stukken zullen meer zijn blootgesteld aan zuurstof, terwijl dat bij het grijze stuk (V8) grotendeels zal hebben ontbroken. Er zijn geen twijgindrukken op de leem waargenomen, waardoor het niet mogelijk is om te bepalen of het hier om wandfragmenten of bijvoorbeeld om ovenfragmenten gaat.

³⁹ Boreel 2020, 72-74.

Bij het archeologisch onderzoek in het kader van het project Tussen Kasteel en Wijchens Meer is voor alle de deelgebieden (Europaplein, Bolster en Meerdreef) bevestigd dat hier archeologische resten in de grond aanwezig zijn. Het lijkt erop dat we te maken hebben met een viertal, en mogelijk zelfs vijf, vindplaatsen.

Voor zover we nu kunnen zien gaat het voor de deelgebieden Meerdreef en Bolster om sporen en vondsten van dezelfde vindplaats. Het betreft hier de middeleeuwse voorganger van het huidige Wijchen. In het kader van de waardering wordt dit vindplaats 1 genoemd. Bij opgravingen in aangrenzende terreinen zijn van deze bewoningskern al meerdere stukken opgegraven.

De bewoning vangt hier aan omstreeks het einde van de laat-Romeinse tijd en loopt door tot het einde van de Late Middeleeuwen. Ook hierna vind nog bewoning plaats, maar deze is tot nog toe in Wijchen archeologisch moeilijk grijpbaar gebleken. In de vroegste fase zal deze bewoning bestaan hebben uit losse erven, maar in de loop van de Vroege Middeleeuwen moet het er langzamerhand uit zijn gaan zien als een dorp waarbinnen men verschillende ambachten ontplooiden. Zo zijn bij de opgraving op de Oostflank aanwijzingen gevonden voor ijzerproductie in de Karolingisch-Ottoonse periode. Wat later heeft men in de zone op en rond de Bolster zich bezig gehouden met het smeden van ijzer. Hoe de verdere nederzetting eruit heeft gezien is niet duidelijk, want hoewel we inmiddels een redelijk beeld hebben van de omvang van het vroegste Wijchen is het tot op heden niet mogelijk gebleken om het uiterlijk van deze nederzetting meer vorm te geven. Wellicht zal hier in de toekomst verandering in komen.

Eén spoor op de Bolster is iets lastiger te rijmen met de overige bevindingen. Dit is de greppel die in werkput 10 is aangetroffen. Greppels en greppelsystemen zijn, met uitzondering van wegen (zie onder) vrij zeldzaam is het middeleeuwse sporenbestand in het centrum van Wijchen. Hoe deze greppel geïnterpreteerd moet worden, is dan ook onzeker. Interessant is dat hij haaks lijkt te staan op greppel S9.3 (fig. 13.1) en mogelijk dus ook op de andere greppelsystemen die ten noorden van de Bolster zijn aangetroffen op het Europaplein. De daar aangetroffen sporen roepen al net zo veel, zo niet meer vraagtekens op dan de greppel S10.2.

De jongste vindplaats bevindt zich in het noordelijke deel en betreft een huis uit het begin van de 20ste eeuw (vindplaats 2 van het onderhavige onderzoek). De andere twee zekere vindplaatsen beslaan mogelijk een groot deel van dit deelgebied en strekken zich naar alle waarschijnlijkheid ook uit buiten de grenzen hiervan.

De sporen van de oudste vindplaats, vindplaats 3, bestaan uit een aantal (paal)kuilen en greppels. Deze lijken op grond van het hieruit verzamelde vondstmateriaal alle tussen het einde van de Vroege en het begin van de Late Middeleeuwen gedateerd te moeten worden. Met name de greppels zijn interessant. Op zichzelf misstaan dergelijke greppels niet bij een agrarische nederzetting op het zuidelijke zandgrondengebied, zij het dat S7.22 wel erg breed is. In Wijchen zijn tot op heden echter nauwelijks greppels uit deze periode aangetroffen en lijkt de aard van de bewoning, zoals hiervoor is beschreven voor vindplaats 1, ook anders te zijn dan die van een agrarische nederzetting bestaande uit losse erven. In het geval van vindplaats 3 is de koppeling met de bewoning van vindplaats 1 niet makkelijk te maken. Behalve de overeenkomsten in datering van deze sporen zijn er geen verbindende elementen. Dit is opmerkelijk daar de sporen onder de marktpromenade ook tot dezelfde nederzetting behoren als die van de Oostflank en de Meesterplaats. Men mag dan ook aannemen dat resten hiervan, in ieder geval een aanzienlijk deel van het Europaplein in de ondergrond aanwezig zijn. Vervolgens mag dan ook worden verondersteld dat deze bewoning op het Europaplein zich goed laat vergelijken met die van de overige locaties. Dit laatste is vooralsnog echter niet het geval. Er lijkt sprake te zijn van een zeer groot en meefasig greppelsysteem waarbinnen bewoning plaatsvond. Hoe deze bewoning moet worden gezien is lastig te bepalen en hangt voor een groot deel samen met het verloop van het greppelsysteem buiten de onderzochte zones. Wanneer we de greppels zoals die in de proefsleuven zijn aangetroffen, doortrekken buiten de putgrenzen blijkt dat de sporen S4.15 en S9.12 dezelfde oriëntatie

hebben, maar wel uit elkaar liggen. Het is de vraag in hoeverre de sporen S7.21 en S7.22 aansluiten op deze sporen. Gezien de opvulling, kleur en datering van de laatst genoemde sporen is het zeker niet uitgesloten de verschillende greppels bij elkaar horen. Even is gedacht dat ze mogelijk aansluiten op de greppels die zijn aangetroffen tijdens het onderzoek bij de Markt of Marktpromenade. Op de overzichtstekening zoals deze door Heeren en Hazenberg is weergegeven zijn hierop enkele greppels met een noord-zuid oriëntatie te zien welke als ‘middeleeuws’ zijn aangeduid. Het is verleidelijk om deze sporen te verbinden met de greppels die op het Europaplein zijn aangetroffen. De greppels uit het onderzoek uit de jaren '80 van de vorige eeuw lijken echter te moeten worden gezien als karrensporen. Zo loopt de breedste greppel in het noorden uit in meerdere smalle greppeltjes. Een vergelijkbare situatie is later aangetroffen op de Oostflank waar kon worden vastgesteld dat het karrensporen betreft behorend tot de voorloper van de Oosterweg. Het is echter zeker dat de greppels op het Europaplein niet behoren tot een weg. Ook sluiten ze, met uitzondering van greppel S9.3, niet aan op de overige onderzoeken. Gezien het ogenschijnlijke afwijkende karakter van deze vindplaats in vergelijking tot de overige onderzoeken, wordt de hypothese geformuleerd dat hier een omgreppeld terrein ligt met een andere aard en mogelijk andere sociale status dan de overige bewoning binnen de middeleeuwse nederzetting Wijchen.

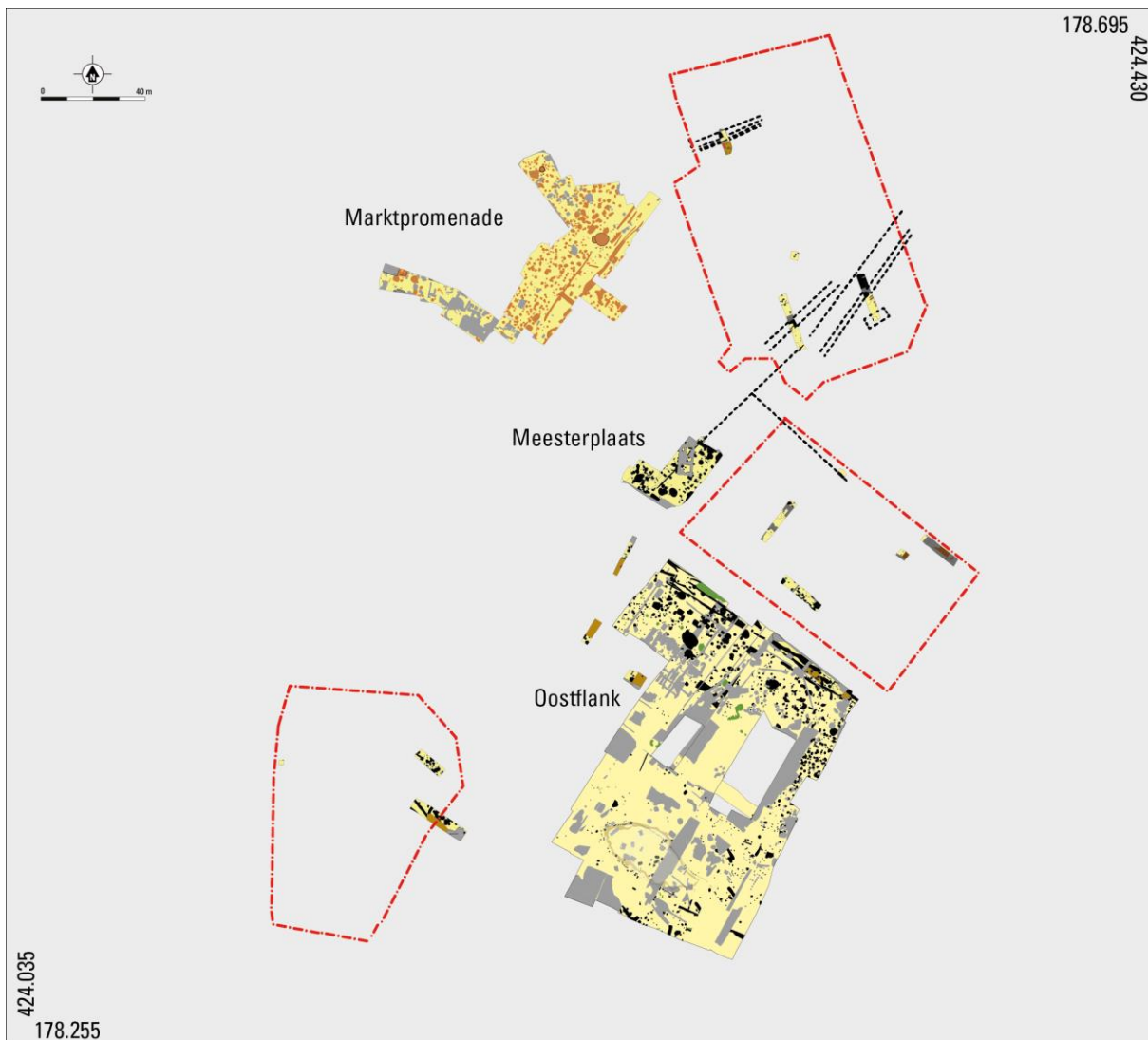

Fig. 13.1. Wijchen-TKWM. Overzicht van de aangetroffen sporen in relatie tot de andere opgravingen in de omgeving van het plangebied. De greppels zijn voorzien van reconstructielijnen ter illustratie van het mogelijke verloop.

Deze hypothese wordt mogelijk ondersteund door de vierde vindplaats. Dit is de veronderstelde gracht S4.16 die in werkput 4 is aangetroffen. Dit laatmiddeleeuwse of nieuwtijdse spoor betreft zeer waarschijnlijk een gracht, maar waar hij naar toe loopt is niet duidelijk. Het is theoretisch mogelijk dat het spoor, net als S4.15, achter de zuidelijke kopse kant van werkput 9 langs loopt, maar het is evengoed mogelijk dat het spoor voor werkput 9 al afbuigt in noordelijke of zuidelijke richting. Indien het eerste het geval is, spreken we hier van een omgreppeld of beter, omgracht terrein met een zeer lange gebruiksperiode. Hierbij is een relatie met het kasteel, alhoewel de vraag is welke, zeker niet ondenkbaar. Wanneer spoor S4.16 echter eerder afbuigt of zelfs helemaal geen gracht is, spreken we hier van twee vindplaatsen zonder onderlinge relatie.

Hiervoor is reeds opgemerkt dat het enige spoor dat aan lijkt te sluiten op een van de omringende onderzoeken, spoor S9.3 is. Deze greppel loopt loodrecht aan op de greppel die centraal over de Meesterplaats ligt (fig. 13.1). Echter ook van dit spoor is niet duidelijk wat de functie is.

Een mogelijk vijfde vindplaats wordt gevonden in het zuidelijke deel van werkput 4. Het betreft het mogelijke gebouw. Het gebouw kent een licht uitgevoerde wand met dakdragende centrale middenstaanders. Een mogelijk vergelijkbaar gebouw is aangetroffen tijdens het onderzoek op de Oostflank.⁴⁰ Hier is het gebouw in de Merovingische periode geplaatst. Een dergelijke datering is voor de sporen in werkput 4 zeker mogelijk. Echter de beperkte hoeveelheid beschikbare gegevens laat niet toe om hier uitsluitsel te geven over de juistheid van een interpretatie als gebouw. Hierom en vanwege het feit dat een gebouw uit deze periode wel gezien kan worden als onderdeel van de vindplaats ‘middeleeuws Wijchen’, wordt deze vijfde vindplaats niet apart gewaardeerd in hoofdstuk 14. Dit geldt wel voor vindplaats 1 en 3 daar deze qua aard af lijken te wijken van het regulier beeld van deze nederzetting.

14 WAARDERING EN ADVIES

14.1 INLEIDING

Tijdens het onderzoek in het kader van het ontwikkelingsproject Tussen Kasteel en Wijchens Meer zijn in totaal vier vindplaatsen onderscheiden. Vindplaats 1 betreft de nederzetting Wijchen waarvan de sporen zijn aangetroffen in de deelgebieden Bolster en Meerdreef. Vindplaats 2 betreft een stenen gebouw uit de 20ste eeuw dat zich in de noordelijke punt van het deelgebied Europaplein bevindt. Vindplaats 3 beslaat vrijwel het volledige deelgebied Europaplein en behoort waarschijnlijk ook tot de middeleeuwse nederzetting Wijchen, maar is omwille van een ogenschijnlijk ander karakter als aparte vindplaats aangemerkt. Vindplaats 4 tenslotte betref een mogelijke laatmiddeleeuwse of nieuwtijdse gracht. Ook deze bevindt zich op het Europaplein en strekt zich zeer waarschijnlijk uit in het omliggende gebied. Mogelijk is nog een vijfde vindplaats aangetroffen. Hiervoor is echter in het voorgaande hoofdstuk beargumenteerd dat deze waarschijnlijk tot de middeleeuwse nederzetting Wijchen gerekend mag worden en derhalve geen waardering behoeft. De overige drie vindplaatsen zullen in de nu volgende tekst worden gewaardeerd aan de hand van enkele vaste criteria. Hierbij zal bij vindplaats 1 een korte toelichting worden gegeven op de criteria. Daar deze toelichting grotendeels hetzelfde zal zijn voor de overige vindplaatsen, zal deze daar niet herhaald worden.

In eerste instantie worden de vindplaatsen gewaardeerd op fysieke kwaliteit. Wanneer de vindplaats hierbij 5 of 6 punten scoort, wordt deze in principe als behoudenswaardig aangemerkt. Bij een lagere score wordt vervolgens ook gekeken naar de criteria die betrekking hebben op de inhoudelijke kwaliteit om te voorkomen dat minder goed geconserveerde, maar evengoed zeer informatieve vindplaatsen worden afgeschreven. Is de score bij de inhoudelijke kwaliteit een hoger score behaalt van 8 punten of hoger, wordt de vindplaats alsnog als behoudenswaardig aangemerkt.

⁴⁰ Van Kampen 2017, 375-376.

Waardering gebaseerd op belevingsaspecten

De criteria “schoonheid” en “herinneringswaarde” hebben vooral betrekking op zichtbare monumenten. De waardering gebaseerd op belevingsaspecten is hier dus niet van toepassing.

Waardering gebaseerd op fysieke kwaliteiten

De fysieke kwaliteit van de vindplaats is gemiddeld (totaalscore 4).

Het criterium gaafheid betreft de bewaringstoestand van de archeologische stratigrafie en van de sporen. De conservering van de sporen is in de meeste gevallen goed te noemen. Deze zijn vrijwel overal bewaard onder een plaggendek, waardoor de mate van verstoring gering is. Cultuurlagen zijn echter niet aangetroffen. Deze en mogelijk ook de top van de sporen zijn opgenomen in het plaggendek. Ook de hoeveelheid recente verstoringen lijkt zich te beperken tot een klein aantal rioleringen en nutsleidingen. Uitzondering hierop is de zone waar de basisschool de Bolster heeft gestaan. Deze is echter goed te begrenzen. Deze zaken leiden tot een gemiddelde score van de vindplaats op dit criterium.

Het criterium conservering heeft betrekking op de bewaringstoestand van het anorganisch en organisch vondstmateriaal. Het aangetroffen vondstmateriaal bestaat uit goed geconserveerde scherven met een lage fragmentatiegraad. Ook de conservering van het weinige metaal dat is aangetroffen is redelijk tot goed te noemen.

Gezien de ondergrond (zand) mag er van uit gegaan worden dat organische resten (plantaardig en dierlijk) met name onder het grondwaterniveau goed geconserveerd zijn. Het grondwaterniveau verschilt vanwege de omvang van de vindplaats sterk. In het zuidelijke deel lijkt de grondwaterspiegel zich dieper dan 1 m onder het archeologische niveau te bevinden. In het noordelijke deel komt het water soms wat eerder naar boven. Dit is afhankelijk van de dikte van het stuifzand, de hoogte van de Laag van Wijchen en het grind van het terras. Evengoed kan gesteld worden dat organische resten, met uitzondering van pollen enkel bewaard zullen zijn gebleven in de diepere sporen als waterputten. Op dit punt scoort de vindplaats dan ook gemiddeld.

Waardering gebaseerd op inhoudelijke kwaliteiten

De zeldzaamheid van de vindplaats wordt als hoog bestempeld. Het gebeurt niet vaak dat de voorlopers van moderne woonkernen onderzocht kunnen worden, daar deze vaak al volledig overbouwd zijn. Het gegeven dat Wijchen zijn oorsprong al lijkt te hebben in de Merovingische periode (of eerder) en daarna continu bewoond is geweest, maakt de vindplaats zeer bijzonder. Daarbij komt dat het onderzoek van grotere delen in dit soort gebieden al helemaal zeldzaam is. Tot slot geldt dat middeleeuws Wijchen een nederzetting lijkt te zijn van een totaal andere aard en karakter dan het merendeel van de tot nu toe opgegraven nederzettingen uit deze periode.

De informatiewaarde van de vindplaats is afhankelijk van de stand van kennis over vergelijkbare vindplaatsen in dezelfde regio. Deze wordt dus bepaald door de bijdrage die een eventuele opgraving van de vindplaats kan leveren aan de vermeerdering van onze kennis over het verleden. De informatiewaarde van de vindplaats is hoog aangezien er nog weinig onderzoeken op vergelijkbare vindplaatsen zijn uitgevoerd.

De ensemble- of contextwaarde wordt bepaald door de archeologische of landschappelijke context van de nabije omgeving. Deze is in het geval van deze specifieke vindplaats zeer hoog aangezien vindplaats 1 onderdeel uitmaakt van het middeleeuwse Wijchen. Hoewel hier al meer stukken van zijn opgegraven, is er nog veel onbekend en is de ensemblewaarde dus zeer hoog te noemen.

Het punt representativiteit is in deze niet relevant. Dit criterium wordt doorgaans pas bekeken wanneer op de overige inhoudelijke criteria niet of erg laag gescoord wordt en behelst een studie van

de bekende en vergelijkbare vindplaatsen in een bepaald gebied. Aangezien de vindplaats op de overige punten de maximale score heeft behaald is dit punt niet van toepassing.

Waarden	Criteria	Scores
Beleving	Schoonheid	Nvt
	Herinneringswaarde	Nvt
	Totaal	Nvt
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	2
	Conservering	2
	Totaal	4
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	3
	Informatiewaarde	3
	Ensemblewaarde	3
	Representativiteit	Nvt
	Totaal	9

Tabel 14.1. Wijchen-TKWM. Waardering van vindplaats 1.

I 4.3 VINDPLAATS 2

Waardering gebaseerd op belevingsaspecten

De waardering gebaseerd op belevingsaspecten is hier niet van toepassing.

Waardering gebaseerd op fysieke kwaliteiten

De fysieke kwaliteit van de vindplaats is gemiddeld (totaalscore 3).

Van het muurwerk lijkt enkel de diepere delen als kelders etc. bewaard te zijn gebleven. In het profiel is nog een laagje baksteen gezien dat mogelijk tot de verdere fundering behoort, maar er wordt uitgegaan van een vrij grondige sloop, waardoor er niet veel resteert van het muurwerk. De bewaringstoestand wordt dan ook als laag ingeschat.

Over de conservering valt weinig te zeggen, daar vondstmateriaal dat met deze vindplaats wordt geassocieerd niet is aangetroffen. Er mag, gezien de relatief jonge datering van de vindplaats van minder dan 100 jaar, worden aangenomen dat de conservering van het meeste materiaal nog goed is. De vraag is echter hoeveel zal worden aangetroffen, daar de afvalstromen in de 20ste eeuw over het algemeen goed gereguleerd waren.

Waardering gebaseerd op inhoudelijke kwaliteiten

De vindplaats kan niet als zeldzaam worden beschouwd daar in de regio en daarbuiten nog talloze woningen uit de eerste helft van de 20ste eeuw bestaan.

Ook de informatiewaarde van de funderingen is gering, daar er zeer waarschijnlijk nog bouwtekeningen en foto's bestaan van het gebouw die veel informatiever zijn dan de resterende funderingen.

De informatiewaarde van de vindplaats is afhankelijk van de stand van kennis over vergelijkbare vindplaatsen in dezelfde regio. Deze wordt dus bepaald door de bijdrage die een eventuele opgraving van de vindplaats kan leveren aan de vermeerdering van onze kennis over het verleden. De informatiewaarde van de vindplaats is hoog aangezien er nog weinig onderzoeken op vergelijkbare vindplaatsen zijn uitgevoerd.

De ensemblewaarde kan als hoog bestempeld worden daar het gebouw deel uitmaakt van het huidige Wijchen. De vraag is alleen in hoeverre hier dan sprake is van een archeologische vindplaats, daar de vindplaats nog steeds in gebruik is.

Op het punt representativiteit wordt laag gescoord daar de funderingen of het gebouw zeker niet representatief zijn voor Wijchen. Hiervoor zijn betere, nog staande gebouwen aanwezig.

Waarden	Criteria	Scores
Beleving	Schoonheid	Nvt
	Herinneringswaarde	Nvt
	Totaal	Nvt
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	1
	Conservering	2
	Totaal	3
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	1
	Informatiewaarde	1
	Ensemblewaarde	3
	Representativiteit	1
	Totaal	5

Tabel 14.2. Wijchen-TKWM. Waardering van vindplaats 2.

I 4.4 VINDPLAATS 3

Waardering gebaseerd op fysieke kwaliteiten

De fysieke kwaliteit van de vindplaats is gemiddeld (totaalscore 4).

De conservering van de sporen is in de meeste gevallen goed te noemen. Deze zijn vrijwel overal bewaard onder een plaggendek, waardoor de mate van verstoring gering is. Cultuurlagen zijn echter niet aangetroffen. Deze en mogelijk ook de top van de sporen zijn opgenomen in het plaggendek. Ook de hoeveelheid recente verstoringen lijkt zich te beperken tot een relatief klein aantal rioleringen en nutsleidingen. Deze zaken leiden tot een gemiddelde score van de vindplaats op dit criterium.

Qua conservering kan gesteld worden dat voor vindplaats 3 feitelijk hetzelfde geldt als voor vindplaats 1. Anorganisch materiaal is redelijk tot goed geconserveerd en organisch materiaal waarschijnlijk alleen onder het grondwaterniveau. Dit bevindt zich op ca. 1.4 m onder het opgravingsvlak. Hierdoor komen we ook voor dit punt uit op een gemiddelde score.

Waardering gebaseerd op inhoudelijke kwaliteiten

Op het punt zeldzaamheid gelden ook nu dezelfde argumenten als bij vindplaats 1. Wel kan nog worden aangevuld dat voor de vindplaats, binnen het middeleeuwse Wijchen, ook enige mate van uniciteit lijkt te gelden. Grote greppelstructuren zijn tot op heden nog niet aangetroffen in Wijchen.

De informatiewaarde van de vindplaats is hoog aangezien er nog weinig onderzoeken op vergelijkbare vindplaatsen zijn uitgevoerd. Daarbij komt dat de greppelstructuren naar alle waarschijnlijkheid meer inzicht kunnen verschaffen in de structuur van het vol- en laatmiddeleeuwse Wijchen.

De ensemblewaarde is wederom zeer hoog aangezien vindplaats 1 onderdeel uitmaakt van het middeleeuwse Wijchen. Hoewel hier al meer stukken van zijn opgegraven, is er nog veel onbekend en is de ensemblewaarde dus zeer hoog te noemen.

Het punt representativiteit is in deze niet relevant. Dit criterium wordt doorgaans pas bekeken wanneer op de overige inhoudelijke criteria niet of erg laag gescoord wordt en behelst een studie van de bekende en vergelijkbare vindplaatsen in een bepaald gebied. Aangezien de vindplaats op de overige punten de maximale score heeft behaald is dit punt niet van toepassing.

Waarden	Criteria	Scores
Beleving	Schoonheid	Nvt
	Herinneringswaarde	Nvt
	Totaal	Nvt
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	2
	Conservering	2
	Totaal	4
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	3
	Informatiewaarde	3
	Ensemblewaarde	3
	Representativiteit	Nvt
	Totaal	9

Tabel 14.3. Wijchen-TKWM. Waardering van vindplaats 3.

I 4.4 VINDPLAATS 4

Waardering gebaseerd op fysieke kwaliteiten

De fysieke kwaliteit van de vindplaats is gemiddeld (totaalscore 5).

De vindplaats bestaat uit een spoor, te weten een grote (mogelijke) gracht uit het einde van de Late Middeleeuwen of de Nieuwe Tijd. Van het spoor en alleen de top te zijn verdwenen door opname in de bovengrond. Ook nu lijkt het te gaan om een plaggendek. Wel is er sprake van enige verblauwing, waardoor niet alle lagen even goed leesbaar zijn. Een deel van het spoor en dus de vindplaats zal zijn verstoord door de aanleg van de aanwezige riolen.

De conservering is goed te noemen. Hoewel vondstmateriaal uit de gracht zeer schaars is, mag worden aangenomen dat dit in goede conditie verkeert. Dit blijkt onder meer uit de zeer humeuze lagen in het spoor. Dit wijst doorgaans op een goede conservering. Het spreekt voor zich dat botanische en andere organische resten in deze lagen ook goed zijn bewaard. Derhalve wordt op dit punt maximaal gescoord.

Waardering gebaseerd op inhoudelijke kwaliteiten

Een gracht van dit formaat is, met uitzondering van de grachten van het kasteel, uniek in Wijchen. Derhalve geldt een maximale score op het punt zeldzaamheid.

De informatiewaarde van de vindplaats is hoog aangezien de vraagstukken over de aard, datering en samenhang met de omringende vindplaatsen nog niet beantwoord is.

De ensemblewaarde is hoog. Verondersteld wordt dat het spoor op een of andere wijze samenhangt met het middeleeuwse Wijchen. Dit vanwege de overeenkomsten in oriëntatie met de

greppels van vindplaats 3. Er bestaat zelfs een mogelijkheid dat we hier te maken hebben met een spoor dat in relatie staat tot het kasteel.

Het punt representativiteit is in deze niet relevant. Dit criterium wordt doorgaans pas bekeken wanneer op de overige inhoudelijke criteria niet of erg laag gescoord wordt en behelst een studie van de bekende en vergelijkbare vindplaatsen in een bepaald gebied. Aangezien de vindplaats op de overige punten de maximale score heeft behaald is dit punt niet van toepassing.

Waarden	Criteria	Scores
Beleving	Schoonheid	Nvt
	Herinneringswaarde	Nvt
	Totaal	Nvt
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	2
	Conservering	3
	Totaal	5
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	3
	Informatiewaarde	3
	Ensemblewaarde	3
	Representativiteit	Nvt
	Totaal	9

Tabel 14.4. Wijchen-TKWM. Waardering van vindplaats 4.

14.5 CONCLUSIE EN ADVIES

In de voorgaande paragrafen zijn de verschillende vindplaatsen gewaardeerd. Deze waardering heeft er toe geleid dat de vindplaatsen 1, 3 en 4 als behoudenswaardig zijn aangemerkt. Voor deze vindplaatsen wordt een vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving aanbevolen. Hierbij geldt dat voor het deelgebied Meerdreef wordt geadviseerd dit zoveel mogelijk integraal op te graven.

Voor het deelgebied Bolster wordt geadviseerd ook dit gebied integraal op te graven. Een uitzondering geldt voor de slooppuit van de Bolster. Voor dit deel van het plangebied wordt geadviseerd om dit te onderzoeken met een lange sleuf van een bakbreedte door het centrum van de put. Ter hoogte van eventuele waterputten kan dan worden uitgebreid.

Voor het Europaplein wordt een integrale opgraving geadviseerd voor het gebied ten zuiden van het voormalige gemeentehuis. Hierbij zou het wenselijk zijn als aanwezige nutsvoorzieningen die voor de nieuwbouw niet meer nodig zijn en worden verlegd, al buiten gebruik zijn gesteld zodat hier tijdens de opgraving geen rekening mee gehouden dient te worden.

Het noordelijke deel van het deelgebied Europaplein dat grenst aan de Kasteellaan, zal volgens de huidige plannen vooral worden gebruikt als parkeerterrein. In dit geval is een integrale opgraving wellicht overbodig en kan men zich beperken tot de contouren van de nieuwbouw. Wanneer echter blijkt dat in het kader van het aanbrengen of verleggen van rioleringen toch grotere delen zullen worden geroerd is een integrale opgraving noodzakelijk. Dit gezegd hebbende kan men zich afvragen of de vragen omtrent de aard van de greppels in dit deel beantwoord kunnen worden wanneer slechts een klein deel wordt onderzocht. Daarom wordt ook hier een integrale opgraving geadviseerd. Behoud *in situ* is voor een klein deel weliswaar mogelijk, maar gezien de diepgaande verstoring van het voormalige gemeentehuis aan meerdere zijden, is het de vraag in hoeverre behoud *in situ* hier een meerwaarde is.

- Bink, M., 2010: *Wijchen-Centrum, Westflank Oude Klapstraat, Fase 1 Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven*, 's Hertogenbosch, (BAAC rapport A-09.0061).
- Bosch, J.H.A., 2007: *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode. Op basis van de Standaard Boor Beschrijvingsmethode versie 5.2*, Utrecht (TNO-rapport NITG 2007-U-R0246/A).
- Cohen, K.M./E. Stouthamer/H.J. Pierik/A.H. Geurts 2012: *Digitaal Basisbestand Paleogeografie van de Rijn-Maas Delta. Digitale Dataset*, <http://easy.dans.knaw.nl>.
- Erkens, G., 2009: *Sediment dynamics in the Rhine catchment. Quantification of fluvial response to climate change and human impact*, Utrecht (Nederlandse Geografische Studies 388).
- Flokstra, L.M. 2008: *Plangebied Don Emanuelstraat te Wijchen; een bureau- en inventariserend veldonderzoek*, Amsterdam (RAAP-notitie 2627).
- Heeren, S./T. Hazenberg (eds), *Voornamen dames, stoere soldaten en eenvoudige lieden. Begravingen en nederzettingssporen uit het Neolithicum, de laat-Romeinse tijd en Middeleeuwen te Wijchen-Centrum*, Leiden (Hazenberg Archeologische Serie 1).
- Heirbaut, E.N.A./H. van Enkevort (eds), 2011: *De verdwenen villa van De Tienakker. Archeologisch onderzoek naar het Romeinse verleden van Wijchen*, Nijmegen (Archeologische Berichten Wijchen - Rapport 4).
- Hesseling, E., 2014: *Konijnsweg/Lijsterbesstraat te Wijchen, Gemeente Wijchen. Archeologische begeleiding conform protocol opgraven*, Weesp, (RAAP-rapport 2934).
- Heirbaut, E.N.A., 2011: *Sieraden op de brandstapel. Onderzoek naar een crematiegrafveld uit de Midden-IJzertijd en middeleeuwse bewoningssporen op het sportpark te Woezik-Noord, gemeente Wijchen*, Nijmegen, (Archeologische Berichten Wijchen-Rapport 12).
- Kampen, J.C.G. van, (ed), 2017: *Wonen op een toplocatie. Bewoning op een rivierduin aan de oevers van het Wijchens Meer in het Neolithicum, de Bronstijd, Romeinse tijd en de Middeleeuwen*, Amsterdam (Zuidnederlandse Archeologische Rapporten 69).
- Kampen, J.C.G. van, (ed), 2020: *Programma van Eisen, archeologisch proefsleuvenonderzoek Tussen Kasteel en Wijchens Meer*, Amsterdam.
- Kampen, J.C.G. van, (ed), 2020: *Evaluatierapport Tussen Kasteel en Wijchens Meer*, Amsterdam.
- Kampen, J.C.G. van, in voorb: *Resten in het riooltracé op de Dorsvlegel*.
- Kieft, D. te, 2020: *Wonen en handelen op het rivierduin in plangebied De Meesterplaats te Wijchen. Bewoningssporen en vondstmateriaal vanaf het laat -neolithicum tot in de volle middeleeuwen*, Weesp (RAAP-rapport 3983).

Nederlands Normalisatie-instituut, 1989: *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*, Delft.

Schurmans, M.D.R./J. Oosterbaan, 2016: *Archeologisch onderzoek te Wijchen-Bijsterhuizen, vindplaats 11. Resten uit het Mesolithicum tot en met de Bronstijd en nederzettingen uit de IJzertijd en de Romeinse tijd*, Amsterdam, (Zuidnederlandse Archeologische Rapporten 64).

Seinen, P, 2011: *Rapport Wijchense Meer*, Veldhoven, (Mergor in Mosam Rapport, 98-08-20).

Stouthamer, E./K.M. Cohen/M.J.P. Gouw, 2011: Avulsion and its implications for fluvial-deltaic architecture: Insights from the Holocene Rhine-Meuse Delta. In: S.K. Davidson/S. Leleu/C.P. North (eds). *From River to Rock Record: The preservation of fluvial sediments and their subsequent interpretation*. (Society for Sedimentary Geology, Special Publication 97).

TNO-GDN 2020a. *Laagpakket van Delwijnen*. In: Stratigrafische Nomenclator van Nederland, TNO – Geologische Dienst Nederland. Geraadpleegd op 15-10-2020 op <http://www.dinoloket.nl/stratigrafische-nomenclator/laagpakket-van-delwijnen>.

TNO-GDN, 2020b: *Formatie van Echteld*. In: Stratigrafische Nomenclator van Nederland, TNO – Geologische Dienst Nederland. Geraadpleegd op 15-10-2020 op <http://www.dinoloket.nl/stratigrafische-nomenclator/formatie-van-Echteld>.

TNO-GDN, 2020c: *Formatie van Krefetnheye*. In: Stratigrafische Nomenclator van Nederland, TNO – Geologische Dienst Nederland. Geraadpleegd op 15-10-2020 op <http://www.dinoloket.nl/stratigrafische-nomenclator/formatie-van-krefetnheye>.

Verhelst, E.M.P., 2011: *Wroeten in de Valendries. Bewoningssporen uit de Late Bronstijd en de Vroeg Romeinse tijd op het Martensterrein in Wijchen*, Weesp (RAAP-rapport 2125).

Wildenberg, J.J.A.J., 2008: *Programma van Eisen Oostflank, Wijchen*, Nijmegen (Bureau Monumenten en Archeologie Gemeente Nijmegen G280).

Periode			Datering	
Historie	NIEUWE TIJD	NT C / Nieuwste tijd	1850	
		NT B	1650	
		NT A	1500	
	MIDDELEEUWEN	LATE ME	1250	
		VROEGE ME	VOLLE ME	1050-1000
			D. OTTOONS/10de eeuw	900
			C. KAROLINGISCH	725
			B. MEROVINGISCH LAAT	525
			A. MEROVINGISCH VROEG	450
ROMEINSE TIJD		LAAT	270	
	MIDDEN	70 na Chr.		
	VROEG	19 voor Chr.		
Protohistorie	IJZERTIJD	LAAT	250	
		MIDDEN	500	
		VROEG	(800)-775	
	BRONSTIJD	LAAT	(1100-)1050	
		MIDDEN	1800	
		VROEG	2000	
	NEOLITHICUM	LAAT	2850	
		MIDDEN	4200	
		VROEG	5300-4900	
	MESOLITHICUM	LAAT	6500	
		MIDDEN	7500	
		VROEG	9200-8800	
PALEOLITHICUM	LAAT	35.000 BP		
	MIDDEN	300.000 BP		
	VROEG			

BIJLAGE 2 BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN

1 Is er binnen het plangebied sprake van één of meer behoudenswaardige vindplaatsen? Zo nee, geef hier een verklaring voor.

Binnen het plangebied zijn 4 tot 5 vindplaatsen aangetroffen. Het gaat hierbij om het middeleeuwse dorp Wijchen (vindplaats 1 en 5), een huis uit de late Nieuwe Tijd (vindplaats 2), een mogelijk omgreppeld terrein dat qua datering samenvalt met het middeleeuwse wijchen (vindplaats 3) en een mogelijke gracht uit de Late Middeleeuwen of de Nieuwe Tijd (vindplaats 4).

2 Indien er sprake is van behoudenswaardige resten, kunnen deze dan worden onderverdeeld in meerdere vindplaatsen? Zo ja, beschrijf van deze vindplaatsen de aard en de datering en, indien mogelijk, de omvang.

Zie antwoord op vraag 1.

3 Wat is de diepteligging van de archeologische resten?

De diepteligging van de archeologische resten varieert sterk als gevolg van het oorspronkelijke reliëf van het rivierduin waarop Wijchen is gelegen. Zo liggen de resten in het uiterste noorden en zuiden met een diepte van soms meer dan 1 m -mv dieper dan de resten in het centrale deel van het plangebied. Hier varieert de diepte van ca. 40 tot 80 cm - mv.

4 Zijn de aangetroffen resten te relateren aan de resultaten van de overige onderzoeken in de directe omgeving van het plangebied? Zo ja, beschrijf deze relatie en geef aan in hoeverre het onderhavige onderzoek heeft bijgedragen aan de kennis van de reeds bekende vindplaatsen.

Met name de vindplaatsen 1, 3 en 5 vinden duidelijk aansluiting op de onderzoeken uit de buurt. Het gaat hierbij dan om de onderzoeken waarbij middeleeuwse resten zijn aangetroffen. Deze behoren allemaal tot het middeleeuwse dorp Wijchen. Het onderhavige onderzoek heeft aanwijzingen gegeven dat verder onderzoek een waardevolle aanvulling kan geven op de wijze waarop het dorp gedurende de Middeleeuwen vorm heeft gekregen. Daarbij lijkt het erop dat er binnen het dorp ten minste één terrein is geweest dat een andere functie had.

Opmerkelijk genoeg zijn oudere vindplaatsen uit de Romeinse tijd of eerder niet aangetroffen. Wel is duidelijk dat deze in de buurt moeten liggen, maar dat is reeds bekend.

5 Is het mogelijk om aan de hand van de gegevens van het onderhavige onderzoek een beeld te schetsen van het lokale reliëf door de eeuwen heen? Zo ja, hoe zag het landschap eruit in de belangrijkste perioden van bewoning?

Zoals gezegd lijkt het plangebied in de pre-middeleeuwse fase niet bewoond te zijn geweest. Verder lijkt het zo dat het loopvlak ook in deze perioden op het zelfde niveau heeft gelegen als in de Middeleeuwen. Verder blijkt het zo te zijn dat het duin vanuit het noorden richting het zuiden langzaam omhoog loopt. Waarschijnlijk heeft de top ter hoogte van de opgraving Oostflank gelegen. Vervolgens loopt het duin vrij steil in zuidelijke richting naar beneden. Ook in westelijke richting duikt het landschap waarschijnlijk iets, getuige de resultaten van het onderzoek aan de Meesterplaats.

6 Zijn in het deelgebied Europaplein noord resten aanwezig die ofwel met het kasteel van Wijchen ofwel met het Merovingische grafveld te maken hebben? Zo ja, om wat voor sporen gaat het en wat is de relatie met deze complexen?

Er zijn geen sporen aangetroffen die direct in verband kunnen worden gebracht met het grafveld. Wel is het zo dat aan het Europaplein enkele sporen zijn aangetroffen waarvoor het vermoeden bestaat dat deze deel uitmaken van een Merovingisch huis. De aanwijzingen hiervoor zijn echter zeer gering in aantal.

7 Zijn er aanwijzingen dat hetzij de bewoning uit de Bronstijd, hetzij de bewoning uit de Romeinse tijd, zoals deze is aangetroffen op het Martensterrein, zich uitstrekken tot in deelgebied Europaplein zuid?

Resten uit de Bronstijd zijn niet aangetroffen. Wel dient hierbij de kanttekening te worden geplaatst dat de dichtstbijzijnde sleuf tot het Martensterrein verder lag dan in eerste instantie werd gedacht. De reden hiervoor is dat het deelgebied Europaplein Zuid uiteindelijk is komen te vervallen omdat dit niet in de nabije toekomst ontwikkeld zal worden.

8 Bij het onderzoek Oostflank en Meesterpad zijn aanwijzingen gevonden voor ijzerproductie in de Karolingisch/Ottoonse periode. Zetten deze zich ook voort in het deelgebied Oosterweg? Zo ja, hoe manifesteren deze zich?

Hoewel een eenduidige datering van de sporen op de Bolster niet mogelijk is, lijkt het er wel op dat ook hier in enige mate sprake moet zijn geweest van ijzerbewerking. Aanwijzingen voor productie zijn echter niet aangetroffen.

9 In hoeverre dient de zone onder het voormalige schoolgebouw in deelgebied Oosterweg als verloren te worden beschouwd?

Helaas is hier geen eenduidig antwoord op te geven, daar het de verstoring in het westelijke deel (proefsleuf 2) relatief gering is en de diepere sporen hier zeker aanwezig zijn. Echter in het noordoosten van het plangebied Bolster, ter hoogte van proefsleuf 3 is de mate van verstoring vele malen groter. Hier zijn hooguit de onderkanten van de diepste sporen als waterputten te verwachten. Gezien deze grote verschillen kan dus ook geen verwachting worden uitgesproken voor de rest van het deelgebied Bolster dat niet is onderzocht. Het is raadzaam om middels een gerichte onderzoeksstrategie tijdens een eventuele opgraving hier meer duidelijkheid in te verschaffen.

10 Zijn in deelgebied Meerdreef aanwijzingen voor activiteiten die een relatie hebben met hetzij havens, hetzij scheepvaart en visserij? Zo ja, waar bestaan deze uit en in welke perioden vonden deze activiteiten plaats?

Directe aanwijzingen hiervoor zijn niet gevonden. Dit is echter voornamelijk te wijten aan het feit dat het onderzoek vrij ver van de huidige en toenmalige oevers van het Wijchens Meer is gebleven.

11 Indien er sprake is van vuursteenvindplaatsen: gaat het hier om sites uit het Mesolithicum of gaat het om jongere vindplaatsen waarbij ook gebouwstructuren verwacht mogen worden?

Er zijn geen aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van een vuursteenvindplaats.

12 Kunnen er in de boringen aanwijzingen gevonden worden voor de loop van de kleine Elst?

Omdat in vrijwel alle proefsleuven de Laag van Wijchen in de profielkolommen is bereikt en er geen aanwijzingen waren voor steentijdvindplaatsen, zijn de boringen uiteindelijk niet gezet. Evenwel geven de profielkolommen geen aanleiding om de Kleine Elst te vermoeden. Wel wordt geadviseerd om deze vraag mee te nemen bij het eventuele vervolgonderzoek.

13 Wat valt te zeggen over de stratigrafie in relatie tot de archeologische vindplaatsen?

Opmerkelijk genoeg lijkt er overals sprake van een archeologisch niveau. De uitzondering hierop is vindplaats 2. Hierbij heeft men de funderingen tot aan de onderkant van het plaggende ingegraven. De overige vindplaatsen liggen alle direct onder het plaggende of de recente bouwvoor. Daarbij zijn geen aanwijzingen gezien voor eventueel dieper gelegen sporenniveaus. Hiermee is overigens niet gezegd dat bij een eventueel vervolgonderzoek men overal kan volstaan met de aanleg van een enkel vlak. Plaatselijk kan het nodig zijn om een extra vlak aan te leggen. Hierbij dient vooral gedacht te worden aan kleine, overstoven delen op het duin of sporenvlakken die onder spoorconcentraties worden aangelegd.

14 In hoeverre is sprake van ruimtelijk en/of stratigrafisch gescheiden vindplaatsen, is sprake van een zgn. palimpsest?

Er lijkt in geen van de deelgebieden sprake van een palimpsestvindplaats. Verder is het zo dat de vindplaatsen 1, 3 en 5 zeer waarschijnlijk tot dezelfde vindplaats behoren. In die zin is er dus geen sprake van een ruimtelijke scheiding. Wel wordt verondersteld dat binnen deze vindplaatsen verschillen aanwezig zijn in de aard ervan.

15 Wat kan er gezegd worden over de aanwezigheid van zaken als vennen in de (diepere) ondergrond en in hoeverre heeft de aanwezigheid van dergelijke (kleinschalige) depressies invloed gehad op de landinrichting in (veel) latere periodes?

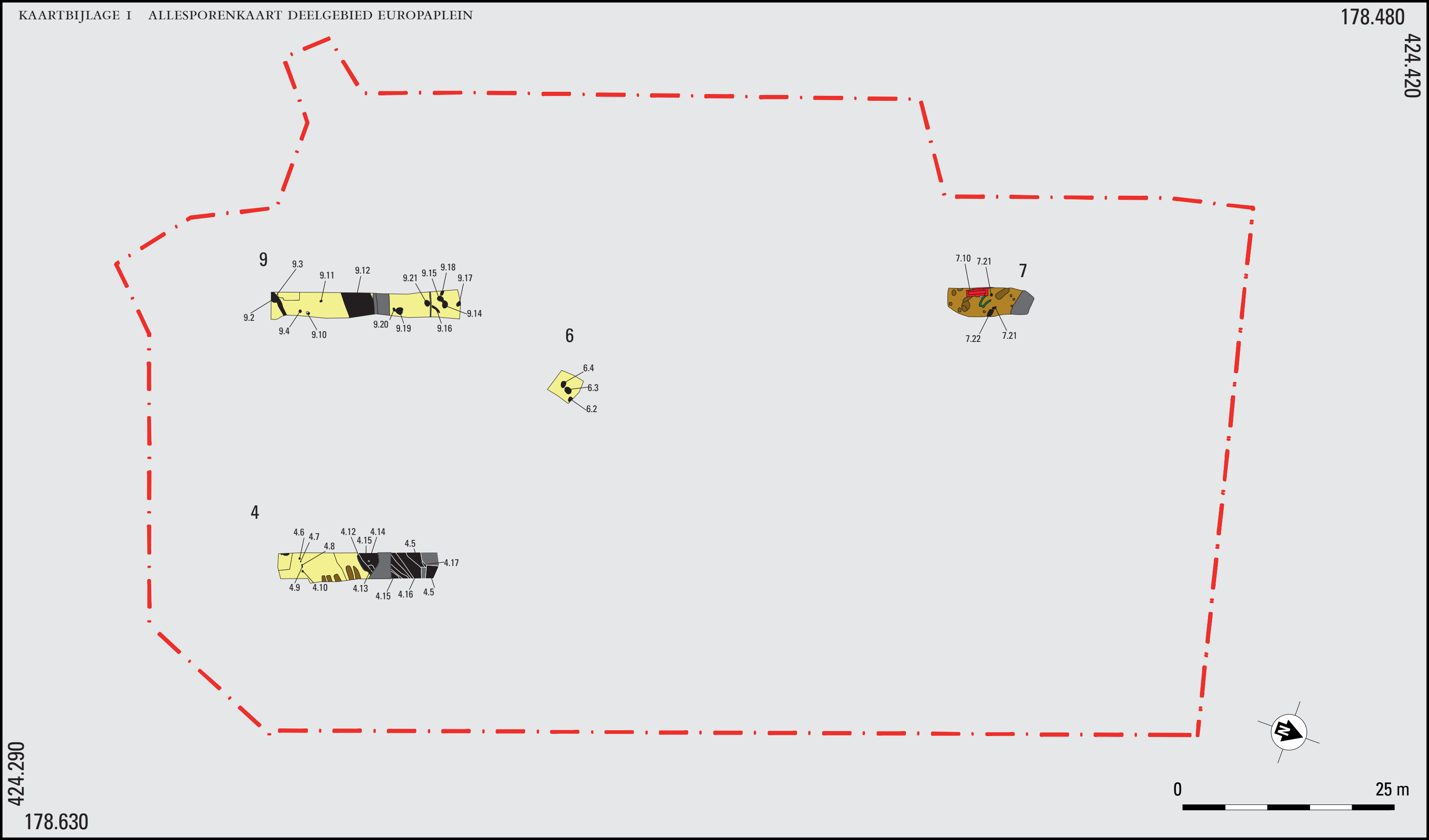
Het onderzoek heeft geen aanleiding gegeven om in de diepere ondergrond de aanwezigheid van vennen etc te verwachten. Evenwel kan niet volledig worden uitgesloten dat deze elders in de deelgebieden wel worden aangetroffen. De kans hierop wordt echter als uiterst klein beschouwd.

BIJLAGE 3 AARDEWERKDETERMINATIETABEL

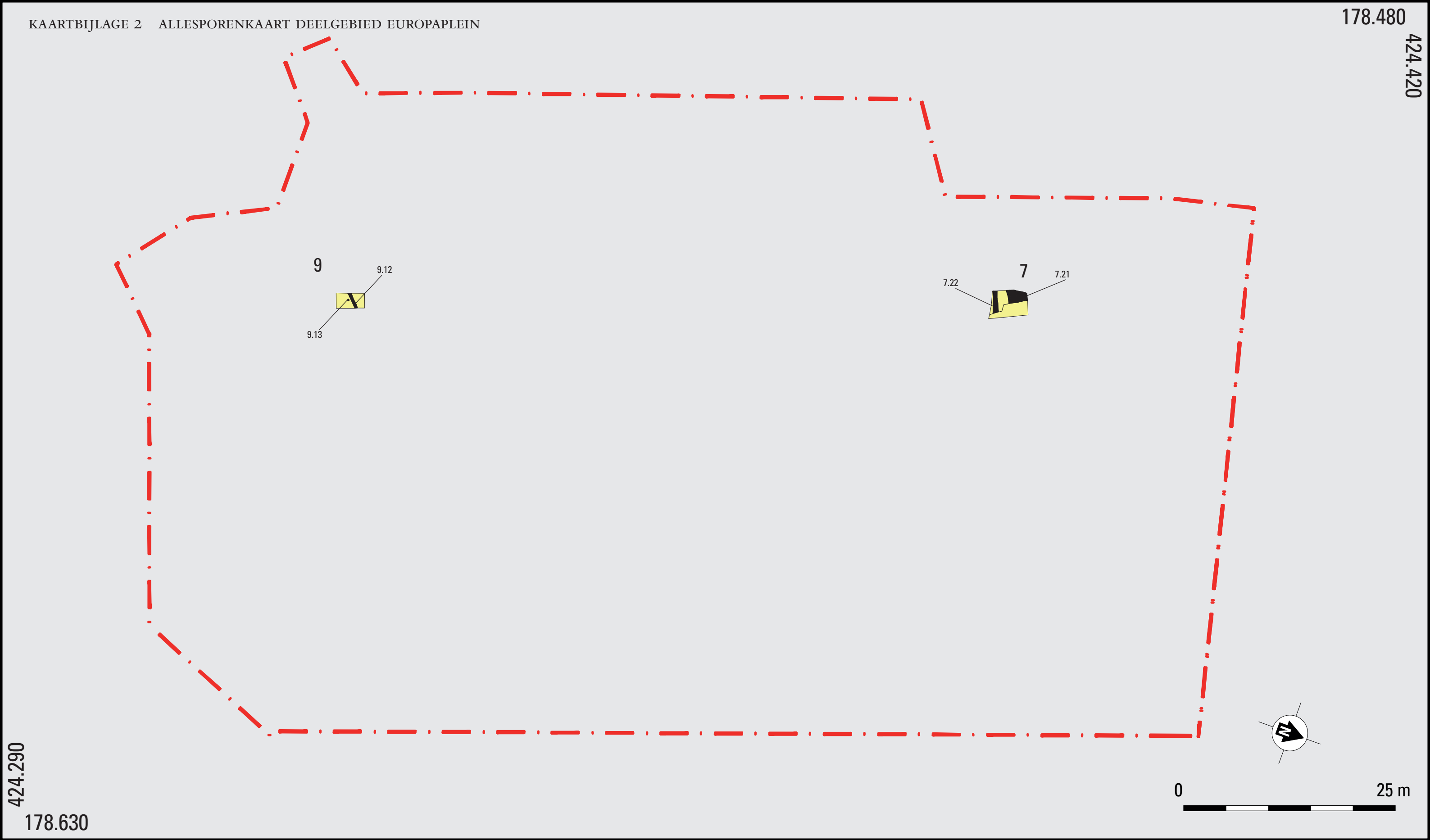
WP	VN	CATNR	CATEGORIE	BAKSEL	TYPE	VORM	BEGIN	EIND	N	G(g)	EVE	RAND	WAND	BODEM	OOR
1	2	1	roodbakkend aardewerk	-	r- -	-	1500	1950	1	3	0	0	1	0	0
1	2	2	Karolingisch rood aardewerk	-	kr-pot-	pot	700	900	1	28	0,08	1	0	0	0
1	3	1	Ongeglazuurd steengoed	Siegburg	s1-dri-	drinkschaal	1375	1525	1	36	0,55	0	0	1	0
2	4	1	Pingsdorfaardewerk	-	pi-bek-	beker	900	1200	1	5	0,03	1	0	0	0
2	5	1	Pingsdorfaardewerk	-	pi- -	-	900	1200	1	4	0	0	1	0	0
2	5	2	Pingsdorfaardewerk	-	pi- -	-	900	1200	1	1	0	0	1	0	0
2	5	3	handgevormd	-	-	-	270	700	1	4	0	0	1	0	0
2	6	1	Kogelpotaardewerk	-	kp- -	-	800	1350	1	14	0,08	1	0	0	0
2	6	2	Pingsdorfaardewerk	-	pi- -	-	900	1200	1	3	0,08	1	0	0	0
2	7	1	handgevormd	-	-	-	270	700	1	4	0	0	1	0	0
2	8	1	handgevormd	-	-	-	270	700	1	7	0,07	1	0	0	0
2	9	1	Kogelpotaardewerk	-	kp- -	-	800	1350	1	7	0	0	1	0	0
2	10	1	handgevormd	-	-	-	270	700	1	8	0	0	1	0	0
2	11	1	Pingsdorfaardewerk	-	pi- -	-	900	1200	1	1	0	0	1	0	0
2	11	2	handgevormd	-	-	-	270	700	1	7	0,05	1	0	0	0
2	11	3	handgevormd	-	-	-	270	700	1	4	0	0	1	0	0
2	11	4	handgevormd	-	-	-	270	700	1	8	0	0	1	0	0
2	12	1	Kogelpotaardewerk	met donkere kern	kp- -	-	875	1025	1	7	0	0	1	0	0
2	13	1	handgevormd	-	-	-	270	700	1	5	0	0	1	0	0
3	14	1	blauwgrijs aardewerk	Paffrath-type	bg-kog-2	kogelpot	1000	1200	1	9	0,06	1	0	0	0
3	14	2	handgevormd	-	-	-	-1100	70	1	3	0	0	1	0	0
4	16	1	indet.	-	-	-			1	2	0	0	1	0	0
4	17	1	handgevormd	-	-	-	-15	700	1	35	0,13	0	0	1	0
4	18	1	roodbakkend aardewerk	-	r- -	-	1150	1950	1	7	0	0	1	0	0
4	18	2	Steengoed met oppervlaktebehandeling	frechen	s2- -	-	1600	1950	2	13	0	0	2	0	0
4	20	1	handgevormd	-	-	-	-500	270	1	27	0	0	1	0	0
4	20	2	Ongeglazuurd steengoed	Siegburg	s1- -	-	1280	1500	1	4	0	0	1	0	0
4	20	3	Kogelpotaardewerk	-	kp- -	-	800	1350	1	7	0	0	1	0	0
4	24	1	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	2	77	0,23	0	0	2	0
4	24	2	grijsbakkend aardewerk	-	g- -	-	1150	1550	1	46	0,05	1	0	0	0
4	24	3	Ongeglazuurd steengoed	Siegburg	s1-dri-2	drinkschaal	1375	1525	2	12	0,04	1	1	0	0
4	69	1	Pingsdorfaardewerk	-	pi- -	-	900	1200	1	12	0	0	0	0	1
4	69	2	Steengoed met oppervlaktebehandeling	Langerwehe	s2-vel-1	veldfles	1300	1450	2	73	0	0	2	0	0
5	26	1	roodbakkend aardewerk	-	r- -	-	1450	1950	1	32	0	0	1	0	0
5	26	2	blauwgrijs aardewerk	Paffrath-type	bg- -	-	880	1300	1	6	0	0	1	0	0
5	26	3	indet.	-	-	-			1	1	0	0	1	0	0
5	26	4	handgevormd	-	-	-	-1100		1	45	0	0	1	0	0
5	26	5	Pingsdorfaardewerk	-	pi- -	-	900	1200	1	36	0,02	0	0	1	0
5	26	6	Kogelpotaardewerk	-	kp- -	-	800	1350	1	26	0	0	1	0	0

5	29	1	Steengoed met oppervlaktebehandeling	frechen	s2- -	-	1600	1950	1	12	0	0	1	0	0
5	29	2	Pingsdorfaardewerk	-	pi- -	-	900	1200	1	5	0,04	1	0	0	0
5	29	3	Steengoed met oppervlaktebehandeling	Siegburg	s2- -	-	1400	1500	1	2	0,05	1	0	0	0
5	30	1	Pingsdorfaardewerk	-	pi- -	-	900	1200	1	6	0	0	1	0	0
5	30	2	Proto-steengoed	-	s5- -	-	1200	1300	1	9	0	0	1	0	0
6	31	1	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	18	0	0	1	0	0
7	32	1	Pingsdorfaardewerk	-	pi- -	-	900	1200	1	2	0	0	1	0	0
7	33	1	Ongeglazuurd steengoed	Siegburg	s1- -	-	1400	1500	1	14	0	0	0	0	1
7	33	2	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	45	0	0	1	0	0
7	35	1	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	25	0	0	1	0	0
7	36	1	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	6	0	0	1	0	0
7	36	2	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	11	0	0	1	0	0
7	38	1	Steengoed met oppervlaktebehandeling	-	s2- -	-	1300	1950	1	2	0	0	1	0	0
7	42	1	handgevormd	-	-	-	270	700	1	3	0	0	1	0	0
7	42	2	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	26	0	0	1	0	0
8	45	1	Pingsdorfaardewerk	-	pi- -	-	900	1200	1	7	0,08	1	0	0	0
8	45	2	blauwgrijs aardewerk	Paffrath-type	bg- -	-	880	1300	1	8	0	0	1	0	0
8	45	3	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	7	0	0	1	0	0
8	45	4	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	26	0	0	1	0	0
8	45	5	blauwgrijs aardewerk	Paffrath-type	bg- -	-	880	1300	1	10	0	0	1	0	0
8	45	6	handgevormd	-	-	-	270	700	1	87	0,2	0	0	1	0
8	45	7	gladwandig aardewerk, reducerend of oxiderend (merovingisch)	-	gw- -	-	450	750	1	32	0	0	1	0	0
8	45	8	ruwwandig aardewerk, reducerend en oxiderend (merovingisch)	-	rw- -	-	450	750	1	33	0,2	0	0	1	0
8	46	1	Pingsdorfaardewerk	-	pi- -	-	900	1200	1	5	0	0	1	0	0
8	46	2	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	13	0	0	1	0	0
8	46	3	handgevormd	-	-	-	270	700	1	16	0	0	1	0	0
8	47	1	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	5	0	0	1	0	0
8	48	1	Pingsdorfaardewerk	-	pi- -	-	900	1200	1	3	0	0	1	0	0
8	50	1	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	4	0	0	1	0	0
8	52	1	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	9	0,08	1	0	0	0
8	53	1	roodbakkend aardewerk	-	r- -	-	1150	1950	1	3	0	0	1	0	0
8	56	1	roodbakkend aardewerk	-	r-kog-	kogelpot	1150	1350	1	7	0	0	1	0	0
9	39	1	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	32	0	0	1	0	0
9	39	2	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	33	0	0	1	0	0
9	39	3	Pingsdorfaardewerk	-	pi- -	-	900	1200	3	9	0	0	3	0	0
9	44	1	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	3	87	0	0	3	0	0
9	44	2	Ongeglazuurd steengoed	Siegburg	s1-kan-	kan	1280	1500	1	16	0	0	1	0	0
9	57	1	handgevormd	-	-	-	270	700	5	28	0,02	1	4	0	0
9	57	2	roodbakkend aardewerk	-	r- -	-	1150	1950	1	8	0	0	1	0	0
9	57	3	blauwgrijs aardewerk	Paffrath-type	bg- -	-	880	1300	1	14	0	0	1	0	0
9	57	4	indet.	-	-	-			1	1	0	0	1	0	0

9	57	5	Pingsdorfaardewerk	-	pi- -	-	900	1200	2	2	0	0	2	0	0
9	57	6	Pingsdorfaardewerk	-	pi- -	-	900	1200	1	2	0	0	1	0	0
9	57	7	Karolingisch rood aardewerk	-	kr- -	-	700	900	1	10	0	0	1	0	0
9	57	8	roodbakkend aardewerk	-	r-kog-	kogelpot	1150	1350	1	6	0	0	1	0	0
9	58	1	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	22	0,07	1	0	0	0
9	59	1	roodbakkend aardewerk	-	r-kog-	kogelpot	1150	1350	1	3	0	0	1	0	0
9	60	1	Pingsdorfaardewerk	-	pi- -	-	900	1200	1	23	0,15	0	0	1	0
9	60	2	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	56	0	0	1	0	0
9	60	3	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	119	0	0	1	0	0
9	60	4	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	243	0,2	1	0	0	0
9	61	1	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	122	0	0	1	0	0
9	61	2	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	21	0	0	1	0	0
9	61	3	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	3	0	0	1	0	0
9	61	4	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	66	0	0	1	0	0
9	61	5	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	4	121	0	0	4	0	0
9	64	1	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	2	55	0,12	2	0	0	0
9	64	2	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	4	0	0	1	0	0
9	64	3	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg-pot-5	pot	1150	1300	1	58	0	0	1	0	0
9	64	4	indet.	-	-	-			1	4	0	0	1	0	0
9	65	1	handgevormd	-	-	-	-500	270	1	14	0	0	1	0	0
9	65	2	blauwgrijs aardewerk	Paffrath-type	bg-kog-2	kogelpot	880	1300	1	9	0,08	1	0	0	0
9	66	1	Pingsdorfaardewerk	-	pi- -	-	900	1200	1	8	0	0	1	0	0
9	67	1	blauwgrijs aardewerk	Elmpter waar	bg- -	-	1025	1450	1	39	0	0	1	0	0

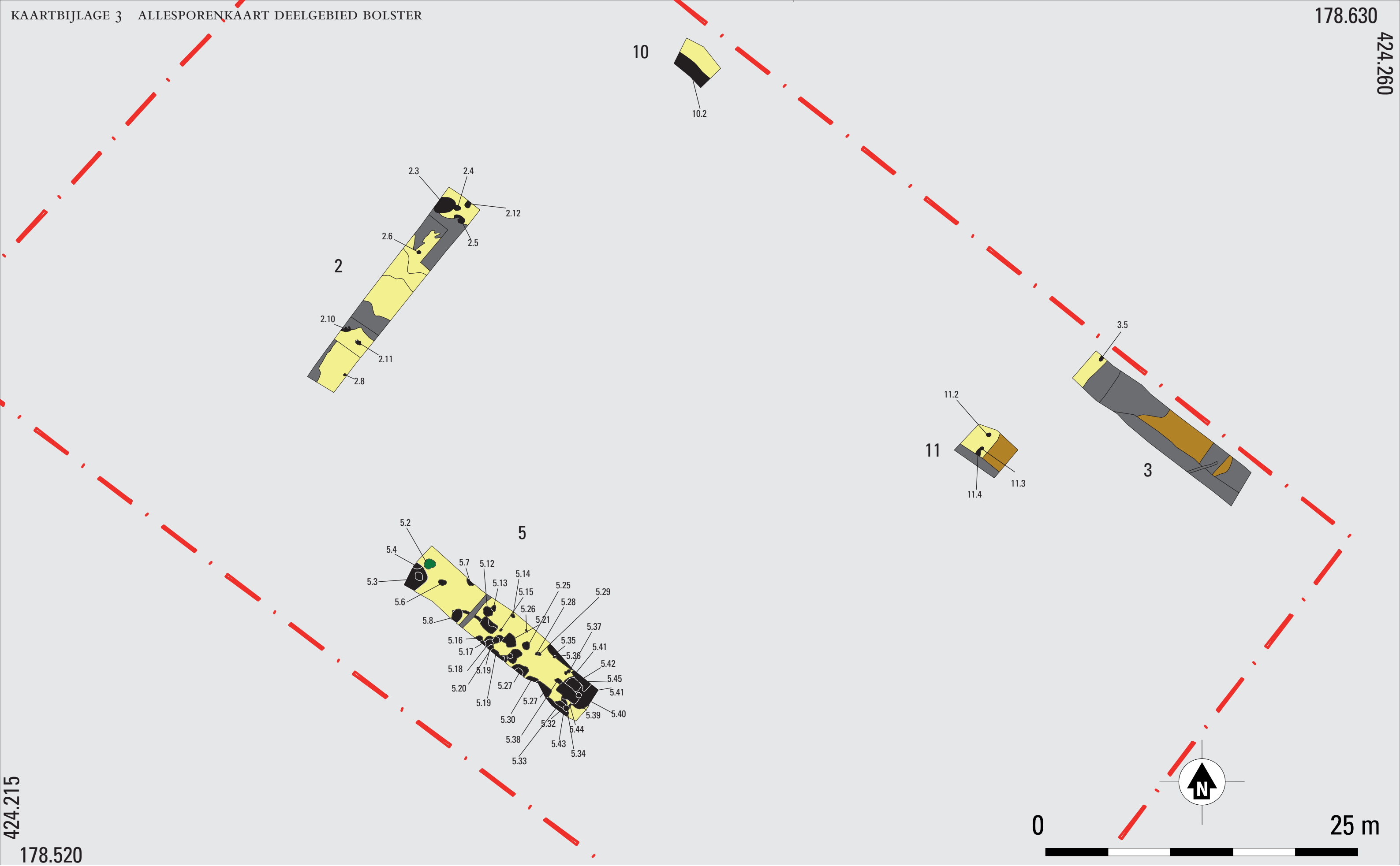

Kaartbijlage 1: Allesporenkaart deelgebied Europaplein vlak 1.
A wel/niet onderzocht; B archeologisch spoor; C natuurlijke verstoring; D subrecente aan agrarische werkzaamheden gerelateerde sporen; E muurwerk; F recente verstoring;
G ophogingslaag; H natuurlijke ondergrond.

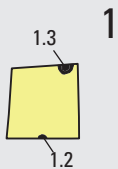

A   B

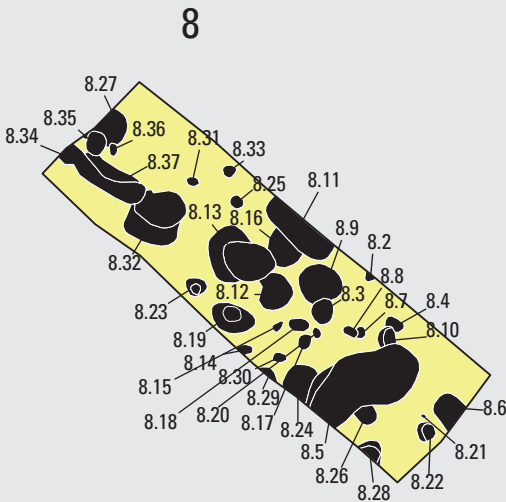
Kaartbijlage 2: Allesporenkaart deelgebied Europaplein vlak 2.
A wel/niet onderzocht; B archeologisch spoor.

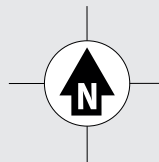
Kaartbijlage 3: Allesporenkaart deelgebied Bolster vlak 1.
A wel/niet onderzocht; B archeologisch spoor; C natuurlijke verstoring; D Laag van Wijchen; E natuurlijke laag (duinzand/terras); F recente verstoring.

1

8

0 8 m

A   B

Kaartbijlage 4: Allesporenkaart deelgebied Meerdreef vlak 1
A wel/niet opgegraven; B archeologisch spoor.